وتەی بیست‌وحەوتەم

پەیامی ئیجتیهاد

(نزیکەی پێنج ساڵ، یان زیاتر پێش ئێستا باسێکم لە بارەی ئیجتیهادەوە لە نامیلکەیەکی عەرەبیدا[1] نووسی. وا ئێستاش لەسەر داواکاری و خواستی دوو برای ئازیز و، بۆ مەبەستی ڕێنمایی‌کردنی ئەوانەی لەم مەسەلەیەدا سنووری خۆیان نازانن، تاکو هەست بکەن کە لە چ سنوورێکدا دەبێت بووەستن، ئەم وتەیەم نووسی).

بسم الله الرحمن الرحيم

(ولَوْ رَدُّوهُ اِلى الرَّسُولِ وَاِلى أُوْلِي الأمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ) (النساء:٨٣).

دەرگای ئیجتیهاد هەمیشە کراوە و لەسەرپشتە، بەڵام لەم کات و سەردەمەی ئێمەدا شەش ڕێگر هەن، ڕێ لە چوونەژوورەوە دەگرن:

یەکەمیان:

هەروەك لە کاتی ڕەشەبا و گێژەڵووکەی توندوتیژی زستاندا هەموو دەرگا و پەنجەرە و کەلەبەرێك دەگیرێن و دادەخرێن و، کردنەوەی دەرگای تر کارێکی ڕاست و ژیرانە نییە.. هەروەك لە کاتی هێرش‌هێنانی لافاودا، بۆ مەبەستی تازەکردنەوە و چاك‌کردنەوەی دیوار و بەربەستەکان، کون و کەلەبەر و دەرگای ئەو دیوار و بەربەستانە ناکرێنەوە، چونکە ئەم کارە دەبێتە هۆی تیاچوون و ئەنجامەکەی ناهەموار دەبێت..

هەر بەم جۆرەش، کردنەوەی چەند دەرگایەکی نوێ بە ناوی ئیجتیهادەوە لە کۆشکی بەرزی ئیسلامدا، یان کون‌کردنی دیوارەکانی ئەو کۆشکە، کە ئەمەش ڕێگا بۆ چوونەژوورەوەی وێرانکاران ئاسان دەکات، ئەم کارە لە ڕاستیدا تاوانە بەرامبەر بە ئایینی ئیسلام. بە تایبەت لە کاتی زۆربوونی خراپکاری و،

هێرش‌هێنان و دەستەڵات‌پەیداکردنی ڕەفتار و نەریتە بیانی‌یەکان و، پەرەسەندنی بیدعەت و، پاڵنان و کاولکاری‌یەکانی گومڕایی‌دا..

دووهەمیان:

ئەو شتانەی پێیان‌دەوترێت: "ما عُلِمَ من الدين بالضرورة" کە بە "قەتعی" و جۆرێکی وا چەسپاون هەرگیز ناگۆڕرێن، ئەمانە ئیجتیهادیان تێدا ناکرێت و، لە حوکمی قووت و خۆراکدان. هەموو ئەمانە لەم سەردەمەدا پشت‌گوێ خراون و خەریکە لەت‌وپەت دەبن. کەواتە کارێکی تابڵێی پێویستە کە هەموان هەوڵ و کۆششی بێ‌وچان بۆ زیندووکردنەوە و ئەنجامدانی ئەو لایەنە زەرووری‌یانە بدەن، چونکە لایەنە "نەزەری"یەکانی ئیسلام، بە بۆنەی بیر و ئیجتیهادی بێ‌گەرد و خاوێنی زانا پیاوچاکەکانی پێشینەوە فراوان و دەوڵەمەند بوون، بە چەشنێك کە بەشی هەموو سەردەمێك بکات و لەگەڵ هەموو چەرخێك‌دا بگونجێ. لەبەر ئەوە، وازهێنان لەو ئیجتیهادانەی کە بە نیازێکی پاك و بێ‌گەرد کراون و، دەست‌کردن بە ئیجتیهادی نوێ لە پێناوی شوێن‌کەوتنی "ئارەزووی نەفس"دا، بە خیانەت و بیدعەتێکی تازە دادەنرێت.

سێ‌هەمیان:

هەروەك هەندێ کەرەسە و شتومەك، هەریەکەیان بەپێی وەرزی خۆی، لە بازاڕدا برەوی دەبێت و بایەخی پێ‌دەدرێت، بازاڕی ژیانی کۆمەڵایەتی و شارستانێتیی مرۆڤیش لە جیهاندا بە هەمان جۆرە.. دەبینیت جۆرە شتومەك و کەرەسەیەك لە چەرخێکی تایبەتی‌دا ڕەواجی دەبێت و برەوی پێ‌دەدرێت و سەرنج و بیری خەڵکیان بۆ لا ڕادەکێشرێت و پێش‌چاو دەخرێن و، خەڵکیش ئارەزوومەندیان دەبن..

بۆ نموونە: ئەو شتەی کە لەم سەردەمەی ئێمەدا سەرنجی خەڵکی بۆ لا ڕادەکێشرێت، خۆخەریك‌کردنە بە کاروبار و ڕووداوەکانی سیاسەت و.. خۆش‌ڕابواردن و دابین‌کردنی ژیانی دنیا و، خەم و خەفەت‌خواردن تەنها بۆ ئەم دنیایە و.. بڵاوکردنەوە و برەوپێدانی بیروڕا ماددی‌یەکان..

بەڵام لە چەرخ و سەردەمی زانایانی پیاوچاکی پێشیندا، ئەو کەرەسە و شتومەکەی گرانبەها بووە و بایەخ و برەوی پێدراوە و لە بازاڕی زەمانی ئەواندا سەرنجی بۆ لا ڕاکێشراوە، بریتی بووە لە: ڕەزامەندیی پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوی و، سنوورنەشکاندنی فەرمانەکانی و، دەرهێنانی ئەمر و نەهی‌یەکانی لە گوفتارە مەزنەکەی‌داو، هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی ئەو شتانەی کە هۆی گەیشتنن بەو بەختەوەری‌یە هەمیشەیی‌یەی کە قورئانی پیرۆز و ڕووناکیی درەخشانی سوننەتی نەبەوی دەرگاکانیان بۆ خستبووە سەرپشت.. بە جۆرێکی وا کە لەو سەردەمانەدا "زەین" و "دڵ" و "گیان"ی ئەوان، بە هەموو هێزێکیانەوە، بۆ: زانینی ئەو شتانەی مایەی ڕەزامەندیی خوای گەورەن و، بۆ: فێربوونی ئامانجەکانی خواوەند لە گوفتارەکانی‌دا، ئاراستە کرابوون. بە ڕادەیەك کە هەموو ڕوویەکی: ژیان و، حاڵەتە جۆراوجۆرەکان و، پەیوەندی و، گفتوگۆکانی نێوانیان هەموویان ڕووەو ڕەزامەندیی خواوەندی پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوی ئاراستە کرابوون..

لەبەر ئەوە، هەر شت و کاروبار و ڕووداوێك لە ژیانێکی ئاوادا لە ژینگە و دەوروبەری هەر خاوەن توانا و لێهاتنێك ڕوویدات، کە ژیانێکە هەموو لایەنێکی بەپێی ڕەزامەندیی خوا بەڕێوە دەڕوات، بێ ئەوەی ئەو خاوەن توانا و لێهاتنە بە خۆی بزانێت، هەموو ئەوانەی بۆ دەبێت بە دەرس و پەند و، وەك بڵێی دڵ و فیطرەتەکەی دەرس و ڕێنمایی لە دەوروبەر و، سوود لە هەموو بارودۆخ و ڕووداوێك وەردەگرن و، هەموو شتێك دەوری مامۆستا و ڕابەری بۆ ببینێت، ئاوا فیطرەتی ئەو مرۆڤە فێر و ڕێنمایی دەکات، بە ڕادەیەك کە زیرەکیی ئەو کەسە، بێ ئەوەش ئاگری "ئیکتیساب"ی بەرکەوتبێت، لە ڕووناکی‌دا دەدرەوشێتەوە. ئیتر ئەگەر کەسێکی وا ئامادە، لە کۆمەڵێکی ئاوادا و، لە کاتی خۆی‌دا، دەست بە ئیجتیهاد بکات، ئەوا ئەو ئامادەیی و لێهاتنەی کە لەو کەسەدا هەیە، یەکێك لە نهێنی‌یەکانی: (نورٌ على نور)ی دەستدەکەوێت و، بە زوویی و لە ماوەیەکی یەکجار کورتدا دەبێت بە موجتەهید.

بەڵام لەم چەرخ و سەردەمەی ئێمەدا:

خۆسەپاندنی شارستانێتیی ئەوروپا و.. زاڵبوونی بیر و فەلسەفەی ماددی و.. ئاڵۆزبوونی داخوازییەکانی ژیانی ڕۆژانە، دەبن بەهۆی شپرزەیی بیری ئادەمیزاد و سەرگەردانیی دڵانیان و، پەرتەوازەبوونی هیممەتیان و، بەشبەشبوونی ئەو شتانەی کە مایەی بایەخپێدانی ئەون. بە ڕادەیەك کە کاروبارە مەعنەوییەکان لە زەین و بیری خەڵکیدا نامۆ بوون.

لەبەر ئەوە، ئەگەر لەمڕۆدا کەسێك ببێت لە زیرەکیدا وەکو (سوفیانی کوڕی عویەینە)[2] وابێت، کە لە تەمەنی چوار ساڵیدا هەموو قورئانی پیرۆزی لەبەرکردووە و، لە کۆڕی دەرسی زانایاندا دانیشتووە و بەشداریی کردووە، ئەوا ئەو کەسەی کە ئەمڕۆ لە زیرەکیدا وەکو ئەو وایە، پێویستی بە (دە) هێندەی ئەو شتانە دەبێت کە ئەو کاتە سوفیانی کوڕی عویەینەیان گەیاندبووە پلەی ئیجتیهادکردن! واتە: ئەوەی کە بۆ ئیجتیهادکردنی سوفیانی کوڕی عویەینە لە ماوەی دە ساڵدا ڕەخسا، ئەوا بە سەد ساڵ ئنجا بۆ ئەو کەسە دەڕەخسێت کە لەم سەردەمەی ئێمەدا لە زیرەکیدا وەکو ئەو وایە!

چونکە سەرەتای سروشتیی فێربوونی سوفیان بۆ ئیجتیهادکردن لە تەمەنی "تەمیز"ەوە دەست پێدەکات و، ئنجا وردە وردە ئامادەیی و لێهاتنی بۆ ئیجتیهاد، بە وێنەی ئامادەیی گۆگرد بۆ ئاگر، دەست پێدەکات.. بەڵام ئەو کەسەی کە ئەمڕۆ لە زیرەکیدا وەکو ئەو وایە، بیری لە زۆنگاوی فەلسەفەی ماددیدا نوقمبووە و، عەقڵی پەرتەوازەی ڕووداوە سیاسییەکانە و، لە بەردەم داخوازییەکانی ژیان و گوزەرانی دنیادا سەرسام و سەرگەردان بووە و، توانا و ئامادەیی و لێهاتنەکانیشی لە ئیجتیهادکردن دوور کەوتوونەتەوە..

بێ گومان لێهاتوویی و توانای ئەم چەشنە مرۆڤە، بە ئەندازەی ڕۆچوون و وردەکاریی لە زانستە نوێیەکانی سەر زەویدا، بەو ڕادەیە لە توانا و پلەی ئیجتیهادکردن دوور کەوتووەتەوە. لەبەر ئەوە، بۆی نییە بڵێت: (خۆ من وەکو سوفیان زیرەکم، ئیتر بۆچی ناتوانم وەك ئەو بگەمە پلەی ئیجتیهاد)؟

بەڵێ، بۆی نییە ئەمە بڵێت، هەروەك هەرگیز پێیشی ناگاتەوە!

چوارەمیان:

ئەگەر مەیلی نەش‌ونماکردنی هەر جەستە و لەشێك لەناو خودی ئەو لەشەوە پەیدا ببێت، ئەوا دیارە مەیلێکی ڕەسەن و تەواوە. بەڵام ئەگەر ئەم مەیلە هی دەرەوەی لەشەکە بوو، ئەوا هۆیەکە بۆ لەت‌بوونی پێستی ئەو لەشە. واتە هۆکارێکە بۆ تێکدان، نەك فراوانبوون و گەشەکردن!

بە هەمان جۆر، ئەگەر ویستی ئیجتیهاد و ئارەزووی فراوانکردنی ئایین لە لای ئەو کەسانەوە بێت کە لە خولگەی ئیسلامدا دەخولێنەوە و، لە دەرگای تەقوا و وەرعی تەواوەتی و ڕاستەقینەوە و لە ڕێگای ئەنجامدانی "زەرووریياتی ئایینی"یەوە بێت، ئەوا بەڵگەی تەواوی‌یە و هەوڵدانە بۆ تەواوکاری. باشترین شایەت لەسەر ئەمە پیاوچاکانی پێشینمانن.

بەڵام ئەگەر سەربەرزکردنەوە بۆ ئیجتیهاد و ئارەزووی فراوانکردنی ئایین، لە لایەنی ئەو کەسانەوە بێت کە وازیان لە (زەرووریياتی ئایینی) هێناوە و، فەزڵی ژیانی دنیایان بەسەر دوارۆژدا داوە و، بە فەلسەفەی ماددی چەپەڵ بوون، ئەوا ئەم جۆرە ئیجتیهادە، هۆکارێکە بۆ ڕووخاندن و لەناوبردنی ئیسلام و، داماڵینی ئیسلام لە ئەستۆی موسڵمانان.

پێنجەمیان:

سێ خاڵی سەرنج ڕاکێش هەن وا لە ئیجتیهادی ئەم چەرخەی ئێمە دەکەن کە پەیوەندیی بە زەوی‌یەوە بێت و گیانە ئاسمانی‌یەکەی لێ دادەماڵن، لە کاتێکدا کە شەریعەت ئاسمانی‌یە و، ئیجتیهادیش لەبەر ئەوەی حوکمە نهێنی‌یەکانی شەریعەت دەردەهێنێت، ئەوا دەبێت ئەویش ئاسمانی بێت.

(سێ خاڵەکەش ئەمانەن):

یەکەمیان: "عیللەت" و "حیکمەت"ی هەر حوکمێکی شەرعی دوو شتی لەیەك‌جیاوازن و نابن بە یەك. حیکمەت و مەسڵەحەت هۆی تەرجیحدانی حوکمەکەن، نەك هۆ و خولگە بن بۆ پەیدابوونی ئەو حوکمە. بەڵام "عیللەت" خولگەی پەیدابوونی حوکمەکەیە.

با ئەمە بە نموونەیەك ڕوونبکەینەوە:

لە سەفەردا نوێژە چوار ڕکاتی‌یەکان کورت دەکرێنەوە و لە بریی چوار ڕکات دوو ڕکات دەکرێت.

ئەم ڕوخسەتە شەرعی‌یە عیللەتەکەی بریتی‌یە لە (سەفەر) بەڵام حیکمەتەکەی ئەو (مەشەققەت)ەیە کە (لەوانەیە) لە سەفەردا ببێت. جا ئەگەر هەر کاتێك (سەفەر) بوو، ئیتر (مەشەققەت) هەبوو یان نەبوو، ئەوا نوێژەکە کورت دەکرێتەوە. چونکە عیللەتەکە کە سەفەرە هاتووەتەدی. بەڵام ئەگەر (مەشەققەت)ی چەندین ئەوەندەی هی سەفەر لە گۆڕێدا ببێت، نوێژی پێ کورت ناکرێتەوە و نابێت بە عیللەتی کورت‌کردنەوەی نوێژ.

ڕوانینی ئیجتیهادی ئەم سەردەمە بە پێچەوانەی ئەم ڕاستی‌یەوەیە، لە بریی عیللەتی حوکم دەڕوانێتە مەسڵەحەت و حیکمەت و، لە ڕۆشنایی ئەمەدا حوکمی خۆی دەردەکات. بێ‌گومان ئیجتیهادی وەك ئەمە، ئیجتیهادێکە بە زەوی‌یەوە بەندە و، پەیوەندیی بە ئاسمانەوە نی‌یە.

دووهەم: ڕوانینی ئەم سەردەمە بە تایبەتی و ڕاستەوخۆ ئاراستەی بەدەست‌هێنان و دابین‌کردنی بەختەوەریی دنیا کراوە و، ڕووی ئەحکامەکانیش بەرەو ئەو ڕووە وەرچەرخێنراوە! لە کاتێك‌دا کە مەبەستی ڕاستەوخۆ و سەرەکیی شەریعەت لە پێش هەموو شتێك و لە پلەی یەکەمدا ئاراستەی دابین‌کردنی بەختەوەریی دواڕۆژ کراوە و، ئنجا لە پلەی دووهەمدا و بۆ ئەوەی ئەم دنیا بکات بە هۆکارێك بۆ بەختەوەریی ئەودنیا، دەڕوانێتە بەختەوەریی ژیانی ئەم دنیایە. واتە ڕووکاری ئیجتیهادی ئەم سەردەمە لە "گیان" و "ئامانجەکان"ی شەریعەتەوە نامۆ و دوورە و، ناتوانێت بە ناوی شەریعەتەوە ئیجتیهاد بکات.

سێهەم: ئەو قاعیدە شەرعی‌یەی کە دەڵێت: "الضروراتُ تُبيح المحظورات" واتە: "پێویستی" کارێك دەکات کە شتانی حەرام دەهێنێتە پلەی حەڵاڵەوە، قاعیدەیەکی گشتی و هەمەکی نی‌یە. چونکە ئەگەر "پێویستی" لە ڕێگای حەرامەوە پەیدا بووبێت، ئەوا نابێت بەهۆی حەڵاڵ‌بوونی شتی حەرام و، ئەو پێویستی‌یەی لە ئەنجامی کاری هەڵە و خراپی مرۆڤەوە دروست بووە، هەرگیز نابێت بە بیانوو و هۆیەك بۆ حەڵاڵ‌کردنی حەرام و بە یەکێك لە خولگەکانی ئەو ئەحکامانە دانانرێت کە ڕوخسەتیان تێدا ڕەچاو کراوە.

بۆ نموونە: ئەگەر کەسێك بە ڕەزامەندی و ویستی خراپی خۆی بڕوات خۆی مەست بکات، ئەوا بە لای زانایانی شەرعەوە بەرپرسیاری هەموو هەڵسوکەوتێکی خۆیەتی. واتە مەستی‌یەکەی نابێت بە عوزر و بەهانە بۆ هیچ هەڵسوکەوتێکی. ئەگەر ژنەکەی تەڵاق بدات، تەڵاقی دەکەوێت و.. هەر تاوانێکیش بکات، سزا دەدرێت! بەڵام ئەگەر مەستبوونەکەی بە بێ هیچ ویست و دەستەڵاتێکی خۆی بووبێت، ئەوا نە تەڵاقەکەی دەکەوێت و، نە لەسەر تاوانەکەیشی سزا دەدرێت. بۆ نموونە: مەی‌خۆرێکی هەمیشە گیرۆدەی مەی(مُدمن) بۆی نی‌یە بڵێت: (من تازە گرفتار بووم، کەواتە مەی بۆ من پێویستە و سەبارەت بە من حەڵاڵە). نەخێر بۆی نی‌یە ئەمە بڵێت، با سەبارەت بەویشەوە گەیشتبێتە ڕادەی پێویستی.

هەر لەم ڕوانگەیەوە زۆر شت لەم سەردەمەدا هەن کە خەڵکیان پێوە گیرۆدە بووە و بۆ ئەوان وەك پێویستی لێ‌هاتووە، بە ڕادەیەك شێوەی گیرۆدەیی‌یەکی گشتی (البلوی العامة)ی وەرگرتووە. جا ئەم جۆرە شتانەی کە ئێستا بە "پێویستی" دادەنرێن، هەرگیز نابن بە بەهانە بۆ ئەحکامەکانی ڕوخسەت و، شتی حەرامیان لە پێناودا حەڵاڵ ناکرێت، چونکە لە ئەنجامی ویست و دەستەڵاتی خراپ و هەڵەی مرۆڤ و، ئارەزووی نامەشرووع و، مامەڵەی حەرامەوە پەیدا بوون.

جا مادەم ئەوانەی کە لەم زەمانەدا ئیجتیهاد دەکەن، ئەم "پێویستی"یانەیان کردووە بە خولگەی حوکمە شەرعی‌یەکان، ئەوا ئیجتیهادەکانیان ئیجتیهادێکی سەربەزەوی و، شوێن‌کەوتەی ئارەزووە و، ئاوێتەی فەلسەفەی ماددی‌یە! کەواتە ئیجتیهادێکی ئاسمانی نی‌یە و، بە هیچ جۆرێکیش دروست نی‌یە ناوی: (ئیجتیهادی شەرعی)یان لێ بنرێت. چونکە هەر دەستکاری‌کردنێك لە ئەحکامەکانی بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوی‌دا و، هەر دەست‌تێوەردانێك لە پەرستشی بەندەکانی‌دا، بە بێ هیچ ئیزن و ڕوخسەتێکی مەعنەوی، شتێکی وەرنەگیراوە و بەسەر خاوەنەکەی‌دا دەدرێتەوە!

با نموونەیەك بۆ ئەمە بهێنینەوە:

هەندێ کەس لە بێئاگایان وایان پێ باشە کە وتاری هەینی و درووشمە ئیسلامییەکانی تری وەك ئەو، لە بریی زمانی عەرەبی، هەموو نەتەوەیەك بە زمانی خۆی ئەنجامی بدات[3]. ئەو بێئاگایانە دوو هۆ بۆ ئەم کارە دەکەن بە بیانوو:

یەکەم: بۆ ئەوەی عامەی موسڵمانان لە ڕووداوە سیاسییەکان تێبگەن! کە دەشزانین ئەوەندە درۆ و دەلەسە و فرتوفێڵ لەمڕۆدا تێکەڵ بە سیاسەت بووە، کە گەیاندوویانەتە ئەوەی لە حوکمی وەسوەسەی شەیتاندا بێت! لە کاتێکدا کە مینبەر شوێنی ڕاگەیاندنی سرووش(وەحی)ی خوای گەورەیە و، زۆر لەوە بەرز و پایەدارترە وەسوەسەی شەیتانی بۆ سەربکەوێت.

دووهەم: وتاری هەینی بۆ تێگەیشتنە لەو ئامۆژگارییانەی کە هەندێ سوورەتی قورئان خەڵکیان بۆ ڕێنمایی دەکەن.

بەڵێ، ئەگەر ئەو شتانەی کە لە شەرعدا موسەللەمن و، ئەو ئەحکامانەش کە لە ئایینذا بە زەروورەت دانراون، زۆربەی موسڵمانان بیانزانن و پەیڕەوییان لێبکەن، ئەوا ئەو کاتە وتارخوێندنەوە بەو زمانەی دەیزانن شتێکی جوان دەبوو، هەروەك وەرگێڕانی چەند سوورەتێکیش لە قورئانی پیرۆز = ئەگەر مومکین بێت =[4] هۆکار و بواری بۆ دەڕەخسا تاکو دوای زانینی ئەو زەروورییاتانە، شتە شەرعییە نەزەرییەکان و مەسەلە وردەکان و، ئامۆژگارییە شارراوەکانیش فێربن و بیانزانن.

بەڵام خۆ لەم سەردەم و کاتەی ئێمەدا، ئەحکامە ئاشکرا و زانراوەکانی وەك: واجببوونی نوێژ و زەکات و ڕۆژوو، هەروەها حەرامبوونی قەتڵ و داوێنپیسی و مەی، پشتگوێ خراون و، عامەی موسڵمانان چەندە پێویستیان بە زانینی ئەم واجببوون و حەرامبوونەیە، زیاتر پێویستیان بە هێنانەدیی ئەو ئەحکامانە و پەیڕەویکردنیانە لە ژیانیاندا. ئەمەش بەوە دێتەدی کە هەردەم یادبخرێنەوە و بۆ کردەوەی چاك هانبدرێن و، هیممەت و غیرەتی ئیسلام لە دەمارەکانیاندا تیژبکرێنەوە و بهەژێنرێن و، هەستی ئیمانییان ببزوێنرێت، تاکو بۆ شوێنکەوتن و پەیڕەویکردنی ئەو ئەحکامە پاكوخاوێنانە ڕابپەڕن.

موسڵمانی عەوام = چەندەش نەزان بێت = ئەم پوختە واتایە لە قورئانی پیرۆز و وتاری عەرەبی تێدەگات و، لە قووڵایی دەروونی خۆیدا دەزانێت کە وتارخوێن و، خوێنەری قورئانی پیرۆز، پایەکانی ئیمان و بناغە پێویست و زانراوەکانی ئایین یادی ئەم و کەسانی دیکەش دەخاتەوە و، بەمەش دڵی لە شەوقی ئەنجامدان و پەیڕەوی کردنی ئەو ئەحکامانە پڕ دەبێت.

خۆزگا دەمزانی لە هەموو گەردووندا چ تەعبیرێك هەیە بتوانێت لە بەرامبەر ئیعجازی قەشەنگی قورئانی پیرۆزی پەیوەستەی عەرشی مەزنی پەروەردگارەوە لەسەر پێ ڕابووەستێت و.. چ تەرغیب و تەرهیب و، چ یادخستنەوە و ڕوونکردنەوەیەك دەتوانێت لەو گەورەتر بێت؟!

شەشەمیان:

نزیکیی سەردەمی موجتەهیدە گەورەکان لە سەردەمی پیاوچاکە پێشینەکانەوە، کە بریتی‌یە لە چەرخی هاوەڵە بەڕێزەکان و لە ڕاستی‌دا چەرخ و سەردەمی نوور و ڕاستی‌یە، ئەم نزیکی‌یە، ئەوەی بۆ ئاسان و مەیسەر کردبوون کە ڕووناکی‌یە بێ گەردەکان لە نزیکترین سەرچاوەی خۆیانەوە وەربگرن. بەمەش توانی‌یان ئیجتیهادە بێ گەردەکانیان بە پاکی ئەنجام بدەن.

بەڵام موجتەهیدەکانی سەردەمی نوێ، لە ماوەیەکی تابڵێی دوورەوە و لە پشتی چەندین پەردەی زۆر و زەبەندەوە بۆ کتێبی "حەقیقەت" دەڕوانن، بە ڕادەیەك کە زۆر بە ئەستەم ڕوونترین پیتی تێدا بەدی‌دەکەن!

ئەگەر دەڵێیت: خولگەی ئیجتیهادەکان و سەرچاوەی حوکمە شەرعی‌یەکان بریتی‌یە لە ڕاستگۆیی و عەدالەتی هاوەڵانی پێغەمبەر = صلی اللّٰه علیه وسلم = بە چەشنێ کە سەرجەمی نەتەوەی ئیسلام لەسەر ڕاستگۆیی و عەدالەتیان یەکیان گرتووە.. بەڵام خۆ ئەوانیش وەك ئێمە مرۆڤن و لە هەڵە بەدەرنین؟

لە وەڵامدا دەڵێین: هاوەڵان = خوایان لـێ ڕازی بێت = پێشەوا و شەیدایانی حەقیقەتن و، تامەزرۆ و ئارەزوومەندی ڕاستی و عەدالەتن. لە سەردەمی ئەواندا خراپی و ناشیرینیی "درۆ" و، چاکە و جوانیی "ڕاستی" بە ڕوونی دەرکەوتبوو. بە ڕادەیەك کە ماوەی نێوان "ڕاستی" و "درۆ" بە ئەندازەی دووریی نێوان زەوی و

ئاسمان و عەرش و فەرش، فراوان بوو!! چونکە ئەو جیاوازی‌یە گەورەیەی نێوان پێغەمبەری مەزن، صلی الله علیه وسلم (کە لەسەر چڵەپۆپەی هەرە بەرزی پلەکانی ڕاستی‌دا ڕاوەستاوە) و، موسەیلەمەی درۆزن (کە لە نزمترین پلەکانی درۆزنی‌دا بوو) بۆ ئەوان ڕوون بووبووەوە.

ئەو شتەی کە موسەیلەمەی دابەزاندە پلە نزمەکان (درۆ) بوو و، ئەوەش کە حەزرەتی محمدی ئەمینی = صلی الله علیه وسلم = گەیاندە ئەو پلە بەرزانە (ڕاستی) و ئیستیقامەت بوو.

لەبەر ئەوە، هاوەڵە بەڕێزەکان = خوایان لێ ڕازی بێت = کە خاوەنی هیممەت و ڕەوشتی بەرزن و، بە بۆنەی ڕووناکیی هاوەڵێتیی خۆری نبووەتەوە ڕووناك بووبوونەوە، بێ هیچ گومانێك ئەم هاوەڵانە = وەك چەسپاوە = هەردەم دوورە پەرێزی‌یان لەو درۆ و دەلەسە بێزلێکراوەی کەرەسەکەی موسەیلەمەی درۆزن کردووە، کە ئەوەندە کەرەسەیەکی چەپەڵ بووە زەلیلی و ڕسوایی بەرهەم دەهێنا. هەروەها وەك چۆن لە کوفر هەڵدەهاتن و توخنی نەدەکەوتن، بە هەمان جۆر توخنی درۆیش نەدەکەوتن کە شتێکە هاوشان و هاوتای کوفرە و، بە هەموو هێز و لێبڕان و توانایەکیانەوە هەوڵی بێوچانیان بۆ دەستکەوتنی حەق و ڕاستی و ئیستیقامەت بوو، تا ئەو ڕادەیەی کە شەیدای بووبوون. بە تایبەت لە ڕیوایەت‌کردن و ڕاگەیاندنی ئەحکامەکانی شەرعدا، ئەو ئەحکامە جوانانەی کە شایانی شانازی پێوەکردنن و، هۆکارن بۆ پێشکەوتن و سەرکەوتن بەرەو کەماڵ و، پەیوەستن بە مەزنیی ئەو پێغەمبەرەوە = صلی الله علیه وسلم = کە ژیانی مرۆڤایەتی بە تیشکی ئەو ڕووناك بووەتەوە.

بەڵام ئێستا ماوەی نێوان (درۆ) و (ڕاستی) ئەوەندە تەسك و کورت بووەتەوە کە لە ئاست و بەرامبەری یەکتری‌دان، بەڵکو هاوشانی یەکن و، بازدان لە ڕاستی‌یەوە بۆ درۆ تابڵێی کارێکی ئاسانە. تەنانەت لە پڕوپاگەندە سیاسی‌یەکاندا فەزڵی درۆ بەسەر ڕاستی‌دا دەدرێت!

ئەگەر جوانترین و ناشیرینترین شت لە یەك دوکاندا و بە هەمان نرخ و لە تەنیشتی یەکترەوە بفرۆشرێن، ئەوا کڕیاری مرواریی گرانبەهای (ڕاستی) نابێت

پشت بە قسە و ناسراویی فرۆشیار ببەستێت، هەتا خۆی بە جوانی تەتەڵەی نەکات و لێکی نەداتەوە!

کۆتایی

بەپێی گۆڕانی کات و سەردەم، شەریعەتەکانیش دەگۆڕرێن. بەڵکو هەروەك ڕوویشیداوە، هەندێ جار لە یەك کات و سەردەمدا و بە گوێرەی نەتەوەکانی ئەو کاتە چەندین پێغەمبەر لە لایەن خواوە ڕەوانە کراون.

بەڵام دوای کۆتاییهێنان بە پێغەمبەرایەتی و ناردنی دواهەمین پێغەمبەر = صلی الله علیه وسلم = پێویست بە شەریعەتی تر نەما. چونکە شەریعەتە مەزنەکەی ئەو پێغەمبەرە = صلی الله علیه وسلم = سەروزیادی هەموو نەتەوەیەکە لە هەموو چەرخێکدا. لایەنە جوزئییەکانی ئەو ئەحکامە فیقهییانەش کە (نص)یان لە بارەوە نییە و، بەپێی بارودۆخ داخوازی ئاڵوگۆڕن، ئەوا ئیجتیهادی زانایانی مەزهەبەکان ئەم کارەیان گرتووەتە ئەستۆ.

هەروەك بەرگ و پۆشاك بەپێی وەرزەکان و، دەرمان بەپێی پێویستیی نەخۆش و بیماران دەگۆڕرێن، شەریعەتەکانیش بە هەمان جۆرن، بەپێی سەردەمەکان دەگۆڕرێن و ئەحکامەکانیش بە گوێرەی ئامادەیی سروشتیی نەتەوەکان دەبن. چونکە ئەحکامە فەرعییەکانی شەرع شوێنکەوتەی حاڵەتەکانی مرۆڤن و، لەگەڵ ئەو حاڵەتانەدا گونجاون و دەرمانی دەردەکانیانن.

ئەوەبوو چینەکانی مرۆڤ لە سەردەمی پێغەمبەرە پێشینەکاندا = سڵاوی خوایان لەسەر بێت = لە یەکتر دوور بوون و، وشکی و توندوتیژیش لە خوو ڕەوشتیاندا هەبوو و، لە بیرکردنەوەیاندا زیاتر لە دەشتەکێتییەوە نزیکتر بوون. لەبەر ئەوە، شەریعەتەکانی ئەو سەردەمانە جیاجیا و، لەگەڵ بارودۆخیاندا شیاو بوون. تەنانەت هەندێ جار ڕووی داوە کە چەندین پێغەمبەر = درووودیان لەسەر بێت = لە یەك ناوچە و یەك سەردەمدا چەند شەریعەتێکی جیاجیایان لەگەڵ خۆیاندا بۆ خەڵکی ئەو کاتە هێناوە.

بەڵام بە هاتنی دواهەمین پێغەمبەر، کە پێغەمبەری ئاخر زەمانە = صلی الله علیه وسلم = مرۆڤایەتی کامڵ بوو، وەك بڵێی قۆناغی سەرەتایی و ئنجا ناوەندیی بڕیوە

و، بەرەو خوێندنی باڵا ڕۆشتووە و، ئێستا شایانی ئەوەیە کە یەك وانە بخوێنێت و گوێ بۆ یەك مامۆستا ڕابگرێت و پەیڕەویی یەك شەریعەت و ڕێباز بکات. ئیتر دوای ئەمە، با ئیختیلافەکانیش زۆر بن، مرۆڤ پێویستیی بە شەریعەت و مامۆستای زۆر نەما و، یەك شەریعەت و یەك مامۆستای بەسە.

بەڵام لەبەر ئەوەی سەرجەمی مرۆڤایەتی ناتوانن بگەنە یەك ئاست و لەسەر یەك ڕەوت لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا بڕۆن، ئەوا مەزهەبە فیقهییەکان لە (فروع)دا بە زۆری دروست بوون. خۆ ئەگەر زۆربەی زۆر و ڕەهای مرۆڤایەتی بتوانن تەنها یەك ژیانی کۆمەڵایەتی بژین و لە یەك ئاستدا بن، ئەوا ئەو کاتە دەکرێت مەزهەبەکانیش یەك بگرن و ببن بە یەك.. بەڵام هەروەك حاڵەت و باری جیهان و سروشتی خەڵکی دەرفەت بەمە نادەن، ئەوا مەزهەبەکانیش ئەو یەکگرتنە بە خۆیانەوە نابینن!

ئەگەر دەڵێیت: خۆ (حەق) هەر یەکێکە، ئیتر چۆن ئەحکامە جیاوازەکانی هەر چوار مەزهەبەکە و مەزهەبی دوازدە ئیمامەکان هەموویان (حەق) دەبن؟

وەڵام: (ئاو) بەپێی چێژ و حاڵەتی جیاجیای نەخۆشەکان، پێنج حوکمی جیا جیا وەردەگرێت. ئەوەتا بۆ میزاجی نەخۆشێك باشە و بۆ ئەو دەرمانە، واتە لە ڕوانگەی پزیشکییەوە ئاو (واجب)ە بۆی.. لەوانەیە بۆ نەخۆشێکی تر زیانی ببێت و وەك ژەهر وابێت، کەواتە لە ڕوانگەی پزیشکییەوە بۆ ئەو (حەرام)ە.. لەوانەیە زیانێکی کەمتری بۆ نەخۆشێکی تر تێدا بێت، کەواتە بەپێی پزیشکی بۆ ئەم (مەکرووهە).. لەوانەیە بۆ نەخۆشێکی تر سوودی ببێت، بێ ئەوەی زیانیشی پێبگەیەنێت، کەواتە بەپێی پزیشکی بۆ ئەم (سوننەت)ە. لەوانەیە نە زیان و نە سوودی بۆ یەکێکی تر نەبێت، کەواتە بەپێی پزیشکی بۆ ئەم (موباح)ە و با بیخواتەوە نۆشی گیانی بێت!

لەم نموونانەی پێشەوە، دەبینیت کە حەق لە یەکێك زیاتر بوو، چونکە هەر پێنج بەشەکە هەموویان حەقن. ئایا دەتوانیت بڵێیت: (ئاو) تەنها چارەسەرییە و بەس؟ یان تەنها واجبە و هیچ حوکمێکی تری نییە؟

هەر بە وێنەی ئەمەی باس کرا، ئەحکامەکانی خوای گەورە، بەهۆی هاندان و بەڕێخستنی حیکمەتی خواوەند و، بەپێی شوێن‌کەوتووان، دەگۆڕرێن. کە دەشگۆڕرێن، بە حەق دەگۆڕرێن و، بە حەق دەمێننەوە و، هەموو یەکێك لە حوکمەکانی حەقن و بەرژەوەندی‌یان تێدایە.

بۆ نموونە[5]:زۆربەی ئەوانەی شوێن ئیمامی شافیعی دەکەون = خوای لـێ ڕازی بێت = لە چاو شوێن‌کەوتووانی ئیمامی حەنەفی‌دا = خوای لـێ ڕازی بێت = لە ژیانی دەشتەکێتی و گوندنشینی‌یەوە نزیکترن، کە ناگاتە ئاستی ژیانێکی کۆمەڵایەتیی ئەوتۆ کۆمەڵ بکات بە یەکەیەکی یەك گرتوو. جا لەبەر ئەوەی هەموو یەکێك لەم جۆرە کۆمەڵەدا ئارەزوومەندی ئەوەیە کەچی لە دەروونی‌دا شك‌دەبات بەوپەڕی دڵئامادەیی و دڵنیایی‌یەوە بۆ خواوەندی ئەنجامدەری پێویستی‌یەکانی بدرکێنێت، ئەوا هەر یەکەیان بۆ خۆی پێداویستی‌یە تایبەتی‌یەکەی خۆی لە خوای گەورە داوا دەکات و پەنای بۆ دەبات. ئەوەتا هەرچەند مەئمووم و شوێن‌کەوتەی ئیمامە کەچی بۆ خۆی سوورەتی فاتیحە دەخوێنێت. ئەم کارەش خۆی لە خۆی‌دا و لە هەمان کات‌دا عەینی حەق و حیکمەتە.

بەڵام زۆربەی زۆر و ڕەهای ئەوانەی شوێن ئیمامی ئەعظەم(أبوحنیفة النعمان) دەکەون لە شارستانێتی و ژیانی شارەوە نزیکترن، کە ئەمەش بۆ ژیانێکی کۆمەڵایەتی ئامادەیان دەکات.

هۆی نزیکیی ئەم مەزهەبەش لە شارستانێتی‌یەوە، ئەوەبوو کە زۆربەی حکوومەتە ئیسلامی‌یەکان شوێنکەوتەی ئەم مەزهەبە بوون. لەم مەزهەبەدا ئەو کۆمەڵەی کە لە نوێژدا یەك جەماعەت دەکەن، وەك یەك کەس وان و، یەك کەس بە ناوی هەموویانەوە دەدوێت. جا مادەم هەموو ئەوانی تر تەسدیقی ئەم دەکەن و بە دڵ پەیوەندی‌یان پێوەیەتی، ئەوا قسەی ئەو یەك کەسە لە حوکمی قسەی هەموویان‌دایە. کەواتە نەخوێندنی سوورەتی فاتیحە لە لایەن مەئمووم و شوێن‌کەوتەی ئیمامەوە، عەینی حەق و حیکمەتە.

نموونەیەکی تر:

لەبەر ئەوەی شەریعەت چەند بەربەستێك لە بەردەم سروشتی مرۆڤدا دادەنێت، تاكو لە سنووری خۆیان دەرنەچن و بەمەش تەمێ و ئامۆژگاریيان دەكات و، نەفسی مرۆڤی پێ پەروەردە دەبێت، ئەوا بەپێی مەزهەبی ئیمامی شافیعی = كە زۆربەی شوێن كەوتوانی خەڵكی دێهات و نیمچە دەشتەكی و سەرگەرمی كاركردنن = دەستنوێژ بە دەست كەوتن لە ئافرەت دەشكێت و، كەمێك چەپەڵی(نەجاسەت)یش زیانی هەیە. بەڵام بەپێی مەزهەبی حەنەفی كە زۆربەی شوێن كەوتووانی چوونەتە ناو ژیانی كۆمەڵایەتی‌یەوە و نیمچە خاوەنێكی شارستانێتین، ئەوا دەستنوێژ بە دەستبەركەوتن لە ئافرەت ناشكێت و، بە ئەندازەی درهەمێكیش چەپەڵی(نەجاسەت) بواری دەدرێت و زیانی نی‌یە.

با ئێستا سەیری كرێكارێك (جوتیارێك) و فەرمانبەرێك بكەین. دەبینین كرێكارەكە بە حوكمی ئیش و كاری لە لادێ‌دا زیاتر تووشی تێكەڵی و دەست كەوتن لە ئافرەتی بێگانە و دانیشتن لەگەڵیان لە دەوری یەك ئاگرداندا دەبێت و، دەچێتە ناو چەندین جێگای چەپەڵەوە. هەموو ئەمانەی بە حوكمی گوزەران و كار و پیشەكەی تووش دەبێت: دوور نی‌یە نەفسی ئەممارە دەرفەتێكی بۆ برەخسێنێت كە لە سنووری خۆی دەربچێت. لەبەر ئەوە، شەریعەت زایەڵەیەكی ئاسمانی دەهاوێتە ناو هەناوی ئەو مرۆڤەوە و فەرمانی پێ‌دەدات كە: دەست لە شتێك مەدە دەستنوێژەكەت بشكێنێت و نوێژەكەت بەتاڵبكاتەوە.

بەڵام ئەو فەرمانبەرە، بەپێی نەرێتی كۆمەڵایەتی بەو جۆرە تووشی تێكەڵبوونی ئافرەتی نامەحرەم نابێت = بە مەرجێك مرۆڤێكی ڕەوشتبەرز بێت = وە زۆر خۆی تووشی پیس و چەپەڵی ناكات و، شوێن هۆكارەكانی پاك و خاوێنیی شارستانێتی دەكەوێت. لەبەر ئەوە، شەریعەت لە ئاستی ئەودا توندیی نەنواندووە، بەڵكو لایەنی (ڕوخسەت)ی لە بریی لایەنی (عەزیمەت) بۆ دەرخستووە و، بە ناوی مەزهەبی حەنەفی‌یەوە ئەمەی لەسەر ئاسان كردووە و، پێی دەڵێت: ئەگەر دەستت بەر ئافرەتێكی نامەحرەم كەوت دەستنوێژت ناشكێت و، ئەگەر شەرمت لە ئامادەبووان كرد و بە ئاو خۆت پاكنەكردەوە، زیانی نی‌یە، چونكە چاوپۆشی لە ئەندازەی درهەمێك "نەجاسەت" كراوە.

ئیتر بەمە، لە وەسوەسە و دوودڵی، ڕزگاری دەكات.

ئەم دوانە: دوو دڵۆپی دەریان و، بۆ نموونە هێنامانەوە، دەتوانیت قیاسی شتی تریان لەسەر بکەیت. خۆ ئەگەر توانیت تەرازووەکانی شەریعەت بە تەرازووکاریی (شەعرانی) و بەم جۆرەی باسمان کرد، بپێویت، ئەوا بیکە.

(سبحانك لا علم لنا الاّ ما علمتنا انك انت العليم الحكيم).

اللَّهُمَّ صَلِّ وسَلِّم على مَنْ تمثّلَ فيهِ أنوَارُ مَحبَتكَ لجمَالِ صِفاتكَ واَسمائكَ، بكونِهِ مرآةً جامعةً لتَجليَاتِ اَسمائكَ الحُسنى، ومنْ تمركزَ فيه شعاعَاتُ محبَتكَ لصَنعتكَ في مَصنوعَاتك بكونِهِ اكمَل واَبدع مَصنوعَاتك، وصَيرُورته انموذَج كمَالات صَنعتكَ، وفهرستَة مَحاسِن نُقوشكَ، ومَنْ تَظاهرَ فيه لطائف محبتك ورَغبتك لاستحسان صَنعتك بكونِه أعلى دلاّلي مَحاسن صَنعتك وارفَع المستحسنينَ صَوتاً في اعلانِ حُسن نُقوشك واَبدعهُم نعتاً لكمالاتِ صَنعتكَ، ومن تجمَع فيه اقسَام محبتكَ واستحسَانك لمحاسن اَخلاقِ مَخلوقاتكَ ولَطائفِ اوصَاف مَصنوعاتكَ، بكَونه جَامعاً لمحاسن الأخلاق كافّة باحسَانك وللطائف الأوصافِ قاطبة بفَضلكَ، ومنْ صَار مِصدَاقاً ومقيَاساً فائقاً لجميعِ من ذكرت في فرقانك انَكَ تحبهم منَ المحُسنين والصَّابرينَ والمؤمنينَ والمتقين والتوَّابين والاوّابينَ وجَميع الأوصَاف للذين احببتهم وشَرّفتهم بمَحبتكَ في فرقَانكَ حتى صَار اِمام الحبيبينَ لكَ، وسَيد المحَبوبينَ لكَ ورئيسُ اودّائك وَعلى آلهِ واَصحَابهِ واخوَانِهِ اجمعينَ. آمين برحمتكَ يا ارحم الرَّاحمينَ.

---

[1] ئەو نامیلکە عەرەبی‌یە ناوی: "حُباب من عُمان القرآن الكريم"ە و، لە کتێبی: "المثنوي العربي النوري"دایە. (وەرگێڕ)

[2] سوفیانی کوڕی عویەینە لە ساڵی ١٠٧ی کۆچی لە کووفە لەدایك بووە و لە ساڵی ١٩٨ی کۆچی‌دا لە مەککە کۆچی دوایی کردووە. پێشەوا و زانا و جێی‌بڕوا و قسەڕەوا و زاهید و ئەهلی وەرع بووە و، زانایان بە یەکدەنگی ڕیوایەتی لێ‌دەکەن و ڕیوایەتەکانیشی بە صەحیح دادەنێن، حەفتا جار حەجی کردووە، بە خزمەتی هەشتا کەس زیاتر لە (تابعین) گەیشتووە. حەدیثی لەم زانایانەوە ڕیوایەت کردووە: زوهری و، سەبیعی و، ابن المنكدر و، ابو الزناد و، عاصم المقري و، اعمش و، عبدالملك و زانایانی تری غەیری ئەمانیش لە گەورە پیاوانی تابعین. ئەم زانایانەش حەدیسیان لێ ڕیوایەت کردووە: ئیمامی شافیعی و، شوعبە و، محمدی کوڕی ئیسحاق و، ابن جريج و، ابن بكار و، موصعەبی مامی و، صەنعانی و، یەحیای کوڕی ئەکثەم و، زانایانی زۆری تریش، خوا لە هەموویان ڕازی بێت. (وەرگێڕ = بە کورتی لە کتێبی: "وفيات الاعيان"ی "ابن خلكان"ەوە = ج٢ /ص٣٩١ = ٣٩٣).

[3] مەبەست وتنی هەموو وتارەکەیە تەنها بە زمانەکانی تر و بەکارنەهێنانی زمانی عەرەبیە بە هیچ جۆرێك. وەك ئەوەی کە لە تورکیا لە ناوەڕاستی ساڵەکانی بیستەوە تا ساڵی ١٩٥٠ز لە بانگ و قامەتی نوێژدا دەکرا. بەڵام لەم بەروارەوە، ئەم درووشمانە هێنرانەوە سەر شێوە شەرعی‌یەکانی خۆیان. (وەرگێڕ)

[4] لە وتەی بیست‌وپێنجەمدا کە تایبەتە بە ئیعجازی قورئانەوە چەسپاندمان کە هەرگیز وەرگێڕانی قورئانی پیرۆز بە چەشنێکی ڕاستەقینە بۆ هیچ زمانێکی تر لە تواناد‌ا نی‌یە. (دانەر)

[5] دوای ئەوەی مامۆستا نوورسی لە لاپەڕەکانی پێشوودا ڕوونی کردەوە کە ئەحکامە شەرعی‌یەکان لە خولگەی "عیللەت"دا دەخولێنەوە نەك "حیکمەت"، وا لێرەشدا نموونە دەهێنێتەوە بۆ ڕوونکردنەوەی حیکمەتی خواوەند لە گونجاویی مەزهەبەکان لەگەڵ سروشتی شوێنکەوتووانیاندا. کەواتە ئەم مەزهەبانە حەق و حیکمەتن لە هەمان کاتدا. (وەرگێڕ)

پاشکۆی

وتەی بیستوحەوتەم

تایبەتە بە هاوەڵە بەڕێزەکانەوە، خوایان لــێ ڕازی بێت.

وەك مەولانا جامی دەفەرموێ، منیش دەڵێم:

یارسول الله چه باشد چون سگ أصحاب کهف

داخـل جنــت شــوم در زمــرەء أصحــاب تــو؟

أو رود در جنت و من در جهنـم کی رواســـت

أو سگ أصحاب کهف و من سگ أصحاب تو[1]

باسمه سبحانه

(وان من شئ الا یسبح بحمده)

بسم اللّه الرحمن الرحیم

(**مُحَمّدٌ رَسُولُ الله والّذینَ مَعهُ اَشِدّاءُ علی الکُفَّار رُحَماءُ بَیْنَهُم** ...)(الفتح: ٢٩).

برای بەڕێزم! پرسیارت کردبوو:

چەند ڕیوایەتێك هەن ئەوە دەگەیەنن کە لەکاتی بڵاوبوونەوە و پەرەسەندنی بیدعەتدا هەندێ ئیمانداری ڕاست دەگەنە پلەی هاوەڵە بەڕێزەکان، تەنانەت لەوانەیە پێشیشیان بکەون! ئایا ئەم ڕیوایەتانە صەحیحن؟ ئەگەر صەحیحن حەقیقەتەکەیان چییە؟ تکایە ڕوونی بکەرەوە..

وەڵام: ئیجماعی ئەهلی سوننەت و جەماعەت سەبارەت بەوەی کە هاوەڵانی پێغەمبەر = صلی الله علیه وسلم = لە دوای پێغەمبەران = علیهم السلام = باشترین مرۆڤن، ئەم ئیجماعە بەڵگەیەکە هیچ گومانێکی لـێ ناکرێت و جێگای بۆ وتوویژ لەم مەسەلەیەدا نەهێشتووەتەوە. جا هەرکام لەو ڕیوایەتانە صەحیح بن،

ئەوا چاکەکاری‌یە جوزئی‌یەکانی ئەو ئیماندارانە دەگرێتەوە، نەك کوللی‌یەکان. چونکە هەندێ جار لە چاکە جوزئی‌یەکاندا (مەرجووح) بەسەر (ڕاجیح)دا تەرجیح دەدرێت. دەنا سەبارەت بە چاکەکاری‌یە گشتی‌یەکان هیچ کەسێك ناگاتە پلەی ئەو هاوەڵە بەڕێزانەی کە خواوەند لە قورئانی پیرۆز و تەورات و ئینجیلدا وەسف و ستایشی کردوون، وەك لە کۆتایی سوورەتی "الفتح"دا باسی ئەمەی کردووە.

وا سێ حیکمەت کە سێ هۆیان تێدایە، لە نێوان چەندین هۆ و حیکمەتی زۆردا، باس دەکەین:

حیکمەتی یەکەم:

هاوەڵێتیی پێغەمبەر = صلى الله عليه وسلم = ئیکسیرێکی مەزنە و، کاریگەری‌یەکی ئەوەندە لەعادەتبەدەری هەیە، کە هەر کەسێك ماوەی یەك خولەك پێی شەرەفمەند ببێت، ئەوەندە نووری حەقیقەتی دەست دەکەوێت کە ئەوانەی چەندین ساڵی تەمەنیان لە سەیر و سلووکی پەروەردەی ڕۆحی‌دا بەسەر دەبەن، دەستیان ناکەوێت. چونکە هاوەڵێتیی پێغەمبەر = صلى الله عليه وسلم = بریتی‌یە لە ڕەنگ گرتن بە ڕەنگی حەقیقەت و تیادرەوشانەوەی ڕووناکیی حەقیقەت. مرۆڤ بەهۆی درەوشانەوەی ئەو نوورە تیای‌دا، دەتوانێت بگاتە چەندین پلە و پایەی بەرز و، بە بۆنەی شوێن‌کەوتن و نیسبەت پەیداکردن لەگەڵ ئەو نوورەدا، بە چەندین مەقامی زۆر شەرەفمەند ببێت. ئەو هاوەڵە لەمەدا وەك خزمەت‌گوزاری پادشا وایە، کە دەتوانێت بگاتە شوێنی وا کە میر و پێشەوایانی سوپای پادشا ناتوانن پێی بگەن.

هەر بەهۆی ئەم نهێنی‌یەوەیە کە دەبینین گەورەترین وەلی لە ئەولیا پیاوچاکەکان، ناتوانێت بگاتە پلەی هاوەڵێکی بەڕێزی پێغەمبەری مەزن = صلى الله عليه وسلم = تەنانەت ئەو وەلی‌یانەش کە هەر لە حاڵی بێداری‌دا شەرەفمەندی بەخزمەت‌گەیشتنی پێغەمبەر = صلى الله عليه وسلم = بوون، وەك (جەلالەددینی سیووطی)، ئەمانەش هێشتا ناگەنە پلەی هاوەڵان، خوایان لێ ڕازی بێت.

چونکە هاوەڵە بەڕێزەکان بە (نووری نبووەت) هاوەڵێتیی پێغەمبەریان دەکرد. واتە لەو حاڵەتەدا هاوەڵی بوون کە پێغەمبەر = صلی الله علیه وسلم = پێغەمبەر و ڕەوانەکراو بووە. بەڵام وەلی‌یە پیاوچاکەکان، پێغەمبەریان لە دوای وەفاتی، واتە دوای تەواوبوونی "وەحی" دیوە، کەواتە هاوەڵێتی و بەخزمەت‌گەیشتنیان بۆ پێغەمبەر = صلی الله علیهوسلم= بە (نووری ویلایەت) بووە. واتە دەرکەوتنی پێغەمبەر = صلی الله علیه وسلم = لە بەرچاوی ئەواندا، لە ڕوانگەی (ویلایەتی ئەحمەدی)یەوەیە، نەك (نبووەت).

مادەم ئەمە وایە، ئەوا دەبێ ئەم دوو هاوەڵێتی‌یە بە ئەندازەی بەرزیی پلەی (نبووەت) بەسەر پلەی (ویلایەت)دا لە یەك جیابن.

بۆ ڕوونکردنەوەی کاریگەریی لەعادەت‌بەدەر و ڕووناکیی مەزنی هاوەڵێتیی پێغەمبەر= صلی الله علیه وسلم = بەهۆی (نبووەت)ەوە، ڕەچاوکردنی ئەمەی خوارەوە بەسە:

لە کاتێك‌دا دەشتەکی‌یەکی دڵڕەق بە دەستی خۆی کچی خۆی زیندەبەچاڵ دەکرد، هەر تەنها بەهۆی ئامادەبوونی کۆڕێکی پێغەمبەر = صلی الله علیه وسلم = و هاوەڵێتیی یەك سەعاتی ئەو، هێندە دڵنەرمی و سنگ‌فراوانی و ڕووناکیی گیانی دەست دەکەوت، کە خۆی لە کوشتنی مێروولەیەکی بچووك دەپاراست!

یان یەکێکی تر کە هیچ یاسا و زانیاری‌یەکی شارستانێتیی نەدیوە و نەزانیوە، کە ئامادە دەبوو لە کۆڕی پێغەمبەردا = صلی الله علیه وسلم، یەکسەر دەبوو بە مامۆستای پێشکەوتووترین نەتەوەی خاوەن شارستانیی وەك هیند و چین و، بەوپەڕی دادگەری حوکمی دەکردن و بۆیان دەبوو بە نموونەیەکی بەرزی ڕەوشت و پێشەوایەکی باشی چاولێکراو.

حیکمەتی دووهەم:

لە پەیامی (ئیجتیهاد)دا چەسپاندمان کە هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبەر = صلی اللهعلیه وسلم = لە چڵەپۆپەی کەماڵی مرۆڤایەتی‌دان. چونکە ئەو ئاڵوگۆڕە مەزنەی کە ئیسلام لە ڕەوتی ژیانی ئەو کاتەدا = چ لە تاك و چ لە کۆمەڵدا = ئەنجامی دا و هێنایەدی، جوانیی حەق و چاکەی بەوپەڕی ڕوونی

دەرخست و، پەردەشی لە ڕووی ناشیرینی و چەپەڵیی شەڕ و ناحەقی لابرد. بە ڕادەیەك كە هەریەك لە حەق و ناحەق و ڕاست و درۆ، ئەوەندە بە ڕوونی دەركەوتن كە دەتوت بە دەست لە یەك جیاكراونەتەوە و، ئەندازە و ماوەی دووریی نێوان خێر و شەڕ و، ڕاست و درۆ، بە ئەندازەی دووریی نێوان ئیمان و كوفر و بەهەشت و دۆزەخ، فراوانیی پەیدا كرد.

لەبەر ئەوە، هاوەڵە بەڕێزەكانی پێغەمبەر = صلى الله عليه وسلم = كە هەستی بەرز و فیطرەتی تەواویان پێ بەخشراوە و، ئارەزوومەندی ڕەوشتی جوان و كاروباری بەرزن، ڕوانینی خۆیان بەرەو ئەو پێغەمبەرە خۆشەویستە = صلى الله عليه وسلم = ئاراستە كردبوو كە لەسەر چڵەپۆپەی هەرە بەرزی كەماڵی مرۆڤدایە و، خاوەنی بانگەوازی خێر و حەق و ڕاستییە، تەنانەت نموونەی هەرەبەرزی تەواوی مرۆڤە، كە محمدی پێغەمبەری بەڕێزمان و خۆشەویستی خواوەندی پەروەردگاری هەموو جیهانەكانە = صلى الله عليه وسلم = ئیتر ئەوان بەهۆی سروشت و فیترەتی پاكی خۆیان، سەرجەمی ئەو هێزەی كە خوا پێی بەخشیبوون بۆ ئەوەیان تەرخان كردبوو كە لە ژێر ئاڵاكەی ئەو پێغەمبەرەدا بن = صلى الله عليه وسلم = و هەرگیز ئەوەیان لێ دەرنەكەوت كە مەیلیان بە لای موسەیلەمەی درۆزندا بچێت، كە نموونەی درۆ و شەڕ و ناحەق و خورافات بوو.

بۆ ڕوونكردنەوەی زیاتر، ئەم نموونەیەی خوارەوە دەهێنینەوە:

جار جار لە بازاڕی شارستانێتیی مرۆڤ و پیشانگای ژیانی كۆمەڵایەتیدا هەندێ شتی وا پێشچاو دەخرێن كە كاریگەرییان وەك كاریگەریی ژەهر وایە و ئەنجامی چەپەڵیان هەیە و. هەموو ئەو كەسانەی كە خاوەنی فیطرەتی ساغ و تەواون دوور دەكەونەوە لێی و بە هیچ جۆرێك توخنی ناكەون.

بە هەمان جۆریش چەندین كەرەسەی مەعنەوی و شتی تر لە هەمان بازاڕدا دەخرێنە پێشچاو، كە ئەوەندە ئەنجامی جوان و كاریگەریی باشیان دەبێت بە ڕادەیەك سەرنجی خەڵك بۆ لای خۆیان ڕابكێشن و، وەك دەرمانی دەردەكانی

کۆمەڵ وابن. لەبەر ئەوە، هەموو ئەوانەی کە بە سروشت و فیطرەت چاکەخوازن، بەرەو ڕوویان دەڕۆن.

بەم جۆرە، لە بازاڕی ژیانی کۆمەڵایەتیی سەردەمی پڕ لە بەختەوەریی پێغەمبەرێتیدا = کە لە هەموو سەردەمێك چاکترە = چەندین جۆر شتی تێدا پێش‌چاو خراوە. شتێکی بەدیهی‌و ئاشکرایە کە هاوەڵە بەڕێزەکان بە بۆنەی فیترەتە بێ‌گەرد و ڕەوشتە بەرزەکانی خۆیانەوە، لەو بازاڕەدا بەرەو ڕاستی و خێر و حەق بڕۆن و، لە هەموو ئەو شتانەش دوورەپەرێزی بکەن کە ئەنجامی خراپ و دەردی‌سەریی دنیا و قیامەتیان تێدایە، وەك درۆ و شەڕ و کوفر. دەبینیت لە دەوری ئاڵاکەی پێغەمبەری بەڕێز = صلی الله علیه وسلم = کۆبوونەوە و، لە گاڵتەجاڕی‌یەکانی موسەیلەمەی درۆزنیش، کە نموونە و نوێنەری درۆ و دەلەسە و شەڕ و ناحەقی‌یە، دوور کەوتنەوە.

بەڵام بەرە بەرە و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ هەموو شتێك گۆڕا و، وەك ئەو بارەی سەردەمی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم، کە چاکترین سەدە و سەردەم بوو، نەمایەوە. بەڵکو ئەندازە و ماوەی نێوان ڕاست و درۆ وردە وردە و تا بەرەو سەردەمەکانی ئێستامان نزیك ببینەوە، کەم‌بووەوە، بە ڕادەیەك کە لەم سەردەمەی خۆماندا ڕاستی و درۆ بە یەکەوەن و هاوشانی یەکترن، ئەوەتا هەردووکیان لە یەك پیشانگادا دادەنرێن و لە یەك سەرچاوەیشەوە دەردەچن! لە ئەنجامی ئەمەش‌دا ڕەوشت و تەرازووە کۆمەڵایەتی‌یەکان تێك‌چوون و دووچاری ئاڵۆزی بوون. ئەوەش کە زیاتر ناشیرینیی "درۆ"ی سامناك و، جوانیی "ڕاستی"ی ڕووناکی داپۆشیوە، پڕوپاگەندە سیاسی‌یەکانە!

ئایا ئیتر لە سەردەمێکی ئاوادا کەس جورئەت و پڕکێشی دەکات و لافی ئەوە لێ‌دەدات کە بڵێت: دەتوانم لە پلەوپایەی ئەو مرۆڤە مەزن و بەڕێزانەوە نزیك ببمەوە کە لە یەقین و تەقوا و دادگەری و ڕاستی و بەخت‌کردنی خۆیان و شتە بەنرخەکانیان لە پێناوی حەق‌دا، گەیشتوونەتە پلەیەك کە هیچ کەسێکی غەیری ئەوانی پێ‌نەگەیشتووە؟ کەس هەیە پڕکێشیی ئەوە بکات و لافی نزیك‌بوونەوە لەوان لێ‌بدات، چ جای ئەوەی پێشیان بکەوێت؟

وا حاڵەتێکتان بۆ باس دەکەم کە بەسەر خۆمدا هاتووە و، لایەنێکی ئەم مەسەلەیە ڕوون دەکاتەوە:

ڕۆژێکیان ئەم پرسیارەم بە دڵدا هات: بۆچی کەسانی پایەبەرزی وەك "محي الدینی عەرەبی" ناگەنە پلەی هاوەڵە بەڕێزەکان؟

پاشان لە کاتی وتنی: (سبحان ربي الاعلى)ی سوژدەی نوێژدا، سەرنجم دا شتێکم لە حەقیقەتە مەزنەکانی واتای ئەم وشە پیرۆزە بۆ دەرکەوت، ناڵێم هەمووی، بەڵکو شتێك. لە دڵەوە وتم: خۆزگا نوێژێکی تەواوم بۆ دەڕەخسا، کە وەك ئەمەم لە واتای ئەم وشە پیرۆزەوە بۆ دەرکەوت، هی هەموو ئەو نوێژەم ئاوا بۆ دەربکەوتایە، چونکە ئەوەم لە پەرستنی ساڵێکی تەواوی (نەوافیل) باشتر دەبوو.

لە دوای نوێژەکە بۆم دەرکەوت کە ئەو خاتیرەیە و ئەو حاڵەتە وەڵامی پرسیارەکەم بوو. واتە ڕێنمایی کردم بۆ ئەوەی کە مەحاڵە هیچ کەسێك لە پەرستندا بگاتە پلەی هاوەڵە بەڕێزەکان. چونکە ئەو گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییە مەزنەی کە قورئانی پیرۆز بە ڕووناکییە درەخشانەکەی خۆی هێنایەدی، هەموو شتە دژ بەیەکەکانی لە یەکتر جیاکردەوە. ئەوەبوو هەموو خراپکاری و تاریکییەکی لە بەرامبەر خێر و کەماڵات و ڕووناکی و ئەنجامەکانیەوە ڕاوەستاند. ئا لەم حاڵەتەدا کە حاڵەتێکی وایە هەموو ھاندەرەکانی خێر و شەڕ هەڵدەنێت کە سەربەستی وەربگرن، لە لای خێرخواهان ھاندەرەکانی خێر و چاکە بێداربوونەوە و، ئنجا واتاکانی هەموو (ذیکر و، تەسبیح و، تەحمید)ێك لایان بە تەواوی دەرکەوتن و بە جۆرێکی تەڕ و پاراو دەردەبڕران. ئیتر هەموو هەستە ناسك و لەتائیفە خاوێنەکانیان = تەنانەت خەیاڵ و ڕازیشیان = شیلەی واتا هەرە بەرزەکانی ئەوذیکرانەیان بە چەشنێکی بێگەرد و بێدارانە و بەپێی چێژە ناسکەکانیان، نۆشی. ئەو هاوەڵە بەڕێزانەی کە خاوەنی هەستی ناسك و وریا و لەطائیفی هەمیشە بێدار بوون، کاتێ کە ئەو وشە پیرۆزانە لەبەر خۆیانەوە دەڵێنەوە (کە ڕووناکییەکانی ئیمان و تەسبیح و تەحمیدیان تێدا کۆبووەتەوە) هەست بە هەموو واتاکانیان دەکەن و، بە هەموو لەطائیفە پاك و بێگەردەکانیان لە هەریەك لەو وشانە بەهرە و بەشی خۆیان وەردەگرن.

بەڵام ڕۆژگار هات و ڕۆشت و، ئەو بار و دۆخە تەڕ و پاراو و نوێیە نەما و، وردە وردە گۆڕا، تا هەموو لەطائیفەکان خەوێکی قورسیان لێ کەوت و، هەستەکانیش بێئاگایی سەری تێ کردن و وازیان لە حەقیقەتەکان هێنا! ئیتر بەرەکانی دوای ئەوان وردە وردە توانای چەشتنی پاراویی ئەو وشە پاك و پیرۆزانە و لەزەتوەرگرتنیان لە تەڕی و تامەکانیان لەدەست دا و، ئەم وشانە لای ئەوان وەك ئەو جۆرە "میوە"یەیان لێهات کە جوانی و تەڕی و پاراویی نەمابێت و، بەشێکی کەمی نەبێت ئیتر ئەوانی تری وشك بووبن. ئەم بەشە کەمەیش بە ماندوو کردنی زیهن و، بیر کردنەوەی قووڵ و، سەرف کردنی وزە و ماندووبوونی زۆر نەبێت بەدەست ناهێنرێت. لەبەر ئەمە، ئەو بەرزی و پلە و پایەیەی کە هاوەڵێکی پێغەمبەر = صلی الله علیه وسلم = لە چل دەقیقەدا دەستی دەکەوت، غەیری هاوەڵان، مەگەر لە چل ڕۆژ، بەڵکو لە چل ساڵدا ئنجا دەستی بکەوێت! ئەمەش بەهۆی فەزڵی هاوەڵێتیی بە فەڕ و پیرۆزی پێغەمبەرەوە = صلی اللهعلیه وسلم = لە ڕوانگەی "نبووەت"ەکەیەوە.

هۆی سێهەم:

لە وتەکانی: (دوازدەهەم و، بیستوچوارەم و، بیستوپێنجەم)دا چەسپاندوومانە کە:

ئەندازەی "نبووەت" لە چاو "ویلایەت"دا وەك ئەندازەی خۆری ئاسمان وایە سەبارەت بە وێنە ئاشکراکەی لەناو ئاوێنەدا. لەبەر ئەوە، پایەبەرزیی کارگوزارانی بازنەی "نبووەت" کە هاوەڵە بەڕێزەکانن و لە هەموو کەسێك زیاتر لەو خۆرە ڕووناکەوە نزیکتر بوون، بەسەر ئەولیا پیاوچاکەکاندا بە هەمان بەرزیی پلە و پایەی بازنەی "نبووەت"ە بەسەر بازنەی "ویلایەت"دا. تەنانەت ئەگەر یەکێك لە ئەولیاکان پلەی "ویلایەتی کوبرا"ش بەدەست بهێنێت، کە پلەی میراتگرانی پێغەمبەران و صیددیقان و، ویلایەتی هاوەڵە بەڕێزەکانە، هێشتا ناگاتە پلەی ئەو هاوەڵە هەڵبژاردە و پێشینانەی پۆلی یەکەم، خوایان لێ ڕازی بێت.

وا لە نێوان ڕووە زۆرەکانی هۆی سێهەمدا، سێ "ڕوو" ڕوون دەکەینەوە:

ڕووی یەکەم:

لە مەسەلەی ئیجتیهاددا، کە وەرگرتن و دەرهێنانی ئەحکامە شەرعی‌یەکانە، واتە لە زانینی ئەو شتانەدا کە مایەی ڕەزامەندیی خوای گەورەن، هەرگیز مومکین نی‌یە هیچ کەسێك بە هاوەڵە بەڕێزەکان بگاتەوە. چونکە ئەو ئاڵوگۆڕە مەزنەی کە خواوەند لەو کاتەدا هێنایەدی تەنها لە یەك خولگەدا دەخولایەوە، ئەویش بریتی بوو لە: بەدەست‌هێنانی ڕەزامەندیی خوا لە ڕێگای تێگەیشتنەوە لە ئەحکامەکانی. لەبەر ئەوە، دەرگای زەینەکانی ئەو کاتە هەموو ڕووەو دەرهێنانی ئەحکامەکان لەسەرپشت بوون و، دڵەکانیش پەرۆشی ئەوە بوون کە بزانن: (ئایا پەروەردگارمان چیی لێمان دەوێت)؟ هەرچی وت‌وویژی ئەو کاتە بوو لە بارەی ئەم واتایانەوە بوون و، هەموو بارودۆخ و ڕووداوەکانیش لە ڕۆشنایی ئەو واتایانەدا ڕوویان دەدا.

جا لەبەر ئەوەی کە هەرچی بار و وت‌وویژ و کۆڕبەستن و گفت‌وگۆی ئەو کاتە بوون، هەموویان بەپێی ڕێنمایی ئەم واتایانە بوون، ئەوا ئەم بارودۆخانە قابیللییەتی هاوەڵەکانی پڕ دەکردەوە و، بیری ڕووناك دەکردنەوە و، لێهاتن و توانای ئەوانی دادەگیرساند و، بۆ ئیجتیهاد و دەرهێنانی ئەحکام ئامادەی دەکردن. چونکە ئەوان لە یەك ڕۆژ یان لە یەك مانگ‌دا ئەوەندە توانا و (مەلەکە)ی ئیجتیهاد و دەرهێنانی ئەحکامیان بەدەست دەهێنا، کە لەم کاتەی ئێمەدا ئەگەر کەسێك لە ئاستی زیرەکیی ئەواندا بێت، بە دە ساڵ بەڵکو بە سەد ساڵ نەتوانێت بەدەستی بهێنێت.

هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە لەم کاتەی ئێستای ئێمەدا هەرچی ڕوانینە ڕووەو دەست‌کەوتنی ژیانێکی دنیایی شاد ئاراستە کراوە، لە بریی بەختەوەریی هەمیشەیی قیامەت و ژیانی پڕ لە ناز و نیعمەتی نەبڕاوەی ئەوێ، کە لەم کاتەدا ڕوویان لێ وەرچەرخێنراوە و پشتیان تێ کراوە. ئەوەتا خەم و خەفەتی ژیان = کە بە بۆنەی تەوەککول نەبوون لەسەر خوا، هەردەم لە زیادبووندایە = قورسایی خۆی دەهاوێتە سەر مرۆڤ و وای لێ دەکات کە هەمیشە لە دوودڵی و دڵەتەپێ‌دا بێت. فەلسەفەی ماددی و سروشتیش عەقڵی مرۆڤ کول و بەسیرەتیشی کوێر دەکات. کەواتە ئەم دەوروبەرە کۆمەڵایەتی‌یە هەروەك یاریدەی زەینی ئەو

مرۆڤە (زیرەکە) نادات و پشتی ئامادەییەفیطرییەکەشی ناگرێت، زیاتر شپرزە و پتر ماندوویشی دەکات.

لە پەیامی (ئیجتیهاد)دا بەراوردێکمان لە نێوان (سوفیانی کوڕی عویەینە) و ئەو کەسەدا کرد کە لەم چەرخەی ئێستادا دەژی و لە ئاستی زیرەکیی ئەودایە. لە ئەنجامی بەراوردەکەدا گەیشتینە ئەوەی کە: ئەو توانای ئەحکام دەرهێنانەی سوفیان لە سەردەمی خۆیدا و لە ماوەی دە ساڵدا دەستی کەوتووە، ئەم ناتوانێت لەم سەردەمەی ئێمەدا بە سەد ساڵیش بەدەستی بهێنێت.

ڕووی دووهەم:

هەرگیز مومکین نییە بە هەنگاونانی "ویلایەت" کەس بگاتە پلەی "هاوەڵە بەڕێزەکان" لە بارەی نزیکییانەوە لە خوای گەورە. چونکە خواوەند (لە ڕەگی لامل لێمانەوە نزیکترە) بەڵام ئێمە تابڵێی لێیەوە دوورین. مرۆڤیش هەر تەنها بەم دوو شێوەیە دەتوانێت نزیکیی لە خواوە دەستبکەوێت:

شێوەی یەکەم: لە ڕێگەی دەرکەوتنی "ئەقرەبییەتی" خوای گەورەوە لە بەندەکانی[2]. نزیکیی "نبووەت" لە خواوەندەوە لەم جۆرە دەرکەوتنەیە. هاوەڵانی پێغەمبەر = صلی الله علیه وسلم = لەبەر ئەوەی میراتگری (نبووەت) و شەرەفمەندی هاوەڵێتیی نەبەوین، بەم دەرکەوتنە بەهرەمەند بوون.

شێوەی دووهەم: لە ڕووی دووریی ئێمەوە لە خوای گەورە. چونکە لەم ڕێگایەوە شادبوون بە هەر نزیكبوونەوەیەك لە خواوەند، بە بڕینی چەندین پلە دەبێت. جا زۆربەی ڕێگاکانی "ویلایەت" و، هەموو ئەو سەیر و سلووکانەی تیایاندایە، چ (سەیری ئەنفوسی) بێت، چ (سەیری ئافاقی) بەپێی ئەم شێوەی دووهەمە دەبێت.

شێوەی یەکەمیان کە بریتییە لە دەرکەوتنی: (ئەقرەبییەتی خواوەند) واتە نزیکیی لە بەندەکانیەوە، بەخششێکی خواییە و هەرگیز بە کەسب و هەوڵدان دەست ناکەوێت. بەڵکو ڕاکێشان و بکێشێکە لە لایەن خواوەندی میهرەبانەوە و، خۆشەویستییەکی بێ گەردە. چونکە ڕێگایەکە زۆر کورتە، بەڵام مەحکەم و دامەزراوە، تابیشڵێی بەرز و خاوێنە و هیچ سێبەر و لێڵییەکی تێدا نییە.

بەڵام شێوەکەی تری نزیکبوونەوە لە خوای گەورە، ڕێگایەکی کەسبییە و، یەکجار دوورە و، تێکەڵوپێکەڵ و سایەدارە. خۆ هەرچەندەش خەواریقی زۆرە، بەڵام سەبارەت بە گرنگی و نزیکبوونیەوە لە خوای گەورە، هێشتا هەر ناگاتە شێوەی یەکەم.

با ئەمە بە نموونەیەك ڕوون بکەینەوە:

بۆ گەیشتن بە (دوێنێ) لەمڕۆدا دوو ڕێگا هەیە:

یەکەم: خۆداماڵین لە هاتوچۆ و ڕووداوەکانی (کات) و سەرکەوتن بەهۆی هێزێکی قودسی‌یەوە بۆ سەرووی زەمان و بینینی دوێنێ وەك ئەمڕۆ.

دووهەم: بڕینی ماوەی ساڵێکی ڕەبەق تاکو سەرلەنوێ بە دوێنێ بگەینەوە. لەگەڵ ئەوەشدا ناتوانیت بیگریت. چونکە بەجێت‌دەهێڵێت و دەڕوات!

بە هەمان جۆر ڕۆشتنیش لە ظاهیرەوە بۆ حەقیقەت، بە دوو شێوە دەبێت:

یەکەمیان: کشانی ڕاستەوخۆ بەرەو حەقیقەت و دەست‌کەوتنی حەقیقەت لە دووتوێی هەمان شتی ئاشکرا و بینراودا، بە بێ چوونە ناو بەرزەخی تەریقەتەوە.

دووهەمیان: بریتی‌یە لە بڕینی چەندین پلە و پایەی زۆر بەهۆی سەیر و سلووکەوە.

جا هەرچەند ئەهلی ویلایەت لە نەهێشتن و کوشتنی دەروونی بەدخوازدا سەرکەوتوو دەبن، بەڵام ناگەنە پلەی هاوەڵە بەڕێزەکان. چونکە دەروونی هەریەك لەو هاوەڵە بەڕێزانە خاوێن و پاکژکراو(مزکّاة) بووە. بەم بۆنەیەوە و لە ڕێگای ئامێرە جیاجیا و زۆرەکانی دەروونەوە، چەندین جۆری پەرستن و شوکرانە و سوپاسگوزاری‌یان دەست‌کەوتووە. بەڵام عیبادەت‌کردن و پەرستشی ئەولیاکان = لە پاش نەهێشتنی دەروون = ئاسان دەبێت[3].

ڕووی سێ‌هەم:

لە کردەوە چاکە بەرزەکان و، پاداشتیان و، پاداشتی دواڕۆژدا، مومکین نی‌یە کەس بە هاوەڵە بەڕێزەکان بگاتەوە. چونکە ئەو سەربازەی کە بۆ تەنها یەك سەعات و لە بارودۆخێکی توندوتیژی دەوروبەری خۆی‌دا و لە جێگایەکی

گرنگی ترسناكدا ئێشك دەگرێت، پاداشتێكی ئەوتۆی دەست دەكەوێت كە لە بەرامبەر پاداشتی ساڵێكی پەرستنەوەیە[4]. خۆ ئەگەر لە ماوەی یەك دەقیقەدا یەك گوللەی بەربكەوێت، ئەوا دەگاتە پلەیەكی ئەوتۆ كە لە (ویلایەت)دا مەگەر بە لای كەمەوە بە (چل ڕۆژ) ئنجا مرۆڤ پێی بگات..

جا هەروەك ئەمە وایە، جیهادی هاوەڵە بەڕێزەكانیش لە كاتی دامەزراندن و جێگیركردنی پایە و بناغەكانی ئیسلام و، بڵاوكردنەوەی ئەحكامی قورئان و، ئیعلانی جەنگ = بە ناوی ئیسلامەوە = لە دژی هەموو گێتی، پلەیەكی ئەوەندە مەزن و خزمەتگوزاریيەكی هێندە گەورەیە كە كاركردنی ساڵێكی تەواوی كەسانی تر ناگاتە كاری یەك دەقیقەی ئەوان. بەڵكو دەكرێ و، ڕاستیشە گەر بوترێت:

هەر دەقیقەیەك لە دەقیقەكانی ژیانی هەموو یەكێك لە هاوەڵە بەڕێزەكان، وەكو ئەو دەقیقەیە وایە كە ئەو سەربازەی تێدا شەهید كراوە و، هەریەك لە سەعاتەكانی تەمەنیشیان وەك سەعاتی ئێشك‌گرتنی ئەو سەربازەیە كە لە جێگایەكی ترسناكدا ئێشك دەگرێت، لەوەدا كە كارەكە كەمە، بەڵام پاداشتەكەی تابڵێی مەزن و زۆرە و، گرنگی‌یەكەشی تابڵێی گەورەیە.

بەڵێ، هاوەڵە بەڕێزەكان، یەكەمین خشتن لە دامەزراندنی بناغەی كۆشكی ئیسلام و، ڕیزی پێشەوەن لە بڵاوكردنەوەی ڕووناكی‌یەكانی قورئانی پیرۆزدا. كەواتە بەپێی دەستووری: "السبب كالفاعل" بەشێكی زۆری چاكەكاری‌یەكانی نەتەوەی ئیسلام هی ئەوانە. ئەوەتا كاتێك كە نەتەوەی ئیسلام: "اللهم صلّ على سیدنا محمد وعلى آله واصحابه وسلم" دووپات دەكاتەوە و دەیلێتەوە، بەشە زۆرەكەی ئالی‌بەیت و هاوەڵە بەڕێزەكانی پێغەمبەر = صلی الله علیهوسلم = ڕوون دەكاتەوە كە لە چاكەكاری‌یەكانی هەموو نەتەوەی ئیسلامدا هەیانە.

جا بۆ ئەوەی ئەو بەرهەم و ئەنجامە مەزنە ڕوون بكەینەوە كە لەسەر بناغەی كارێكی بچووكی سەرەتا دێتەدی، وا ئەم نموونانەی خوارەوە دەهێنین:

تایبەتکاری‌یەکی گرنگی بچووك کە لە ڕەگی ڕووەکدا بێت، دوایی لە لق و پەلەکانی‌دا شێوەیەکی گرنگ وەردەگرێت. کەواتە ئەو تایبەتکاری‌یەی ڕەگەکە لە مەزنترین لق گەورەترە..

هەروەها بەرزبوونەوەیەکی بچووکی سەرەتا، وردە وردە زیاد دەبێت تا لە ئەنجامدا دەبێت بە بەرزبوونەوەیەکی گەورە..

هەروەها زیادەیەکی کەم لە چەقی تەوەرەدا = با بە ئەندازەی سەرەپەنجەیەکیش بێت = کاتی وا دەبێ لە بازنەکەی دەوری‌دا دەبێت بە یەك مەتری تەواو.

هەر بەم جۆرەیش، هاوەڵە بەڕێزەکان، لەبەر ئەوەی دامەزرێنەری ئیسلام و ڕەگی درەختە ڕووناکەکەین و، سەرەتای هێڵە بنەڕەتی‌یەکانی بینای ئیسلام و، بناغە و پێشەوای کۆمەڵی ئیسلامین و، نزیکترین کەسن لە خۆری ڕووناکی "نبووەت" و چرای حەقیقەتەوە، ئەوا لەبەر هەموو ئەمانە، کردەوەیەکی کەمی ئەوان لە ڕاستی‌دا تابلێی گەورەیە و، خزمەت‌گوزاری‌یەکی بچووك کە ئەوان پێشکەشی بکەن، یەکجار مەزن و زۆرە. کەواتە مومکین نی‌یە هیچ کەسێکیان پێ بگاتەوە، مەگەر کەسێك وەك ئەوان هاوەڵی پێغەمبەر بێت،
صلی الله علیە وسلم!

اللّهم صل على سيدنا محمد الذي قال: "اصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم"[5] و "خير القرون قرني"[6] وعلى آله واصحابه وسلم.

(سبحانك لا علم لنا الا ما علمتنا انك انت العليم الحكيم).

* * *

پرسیار:

دەوترێ: هاوەڵە بەڕێزەکان بە چاوی خۆیان پێغەمبەریان =
صلی الله علیە وسلم = دیوە، ئنجا ئیمانیان پێ‌هێناوە و تەسدیقیان کردووە. بەڵام ئێمە بێ ئەوەی بی‌بینین ئیمانمان پێ‌هێناوە. کەواتە ئیمانی ئێمە لە هی ئەوان بەهێزترە. ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە چەند ڕیوایەتێك هەن، پشتی ئەم بۆچوونەی ئێمە دەگرن!!

وەڵام: هاوەڵە بەڕێزەکان = خوای گەورە لە هەموویان ڕازی بێت = لە بەردەم تەوژمی هەموو بیروراکانی ئەو کاتەی جیهاندا، کە هەر هەموویان دوژمنی ئیسلام بوون و بەرەنگاریی ئیسلامیان دەکرد، ڕاوەستابوون. ئەوان لەم جۆرە دۆخەدا ئیمانێکی جێگیر و دامەزراو و ڕاست و بێ گەردیان بەم ئایینە هێنا، کە جگە لە ڕواڵەتە ئاشکرا مرۆڤانەکەی پێغەمبەر = صلى الله عليه وسلم = هیچی تریان لێ نەدیبوو، بەڵکو هەندێ جار بێ ئەوەی موعجیزەشی لێ ببینن ئیمانیان پێ دەهێنا. ئیمانەکەشیان ئەوەندە بەهێز و دامەزراو بوو کە ئەو هەموو بیر و باوەڕە گشتییەی دوژمنانی ئیسلام نەیانتوانی ئیمانیان جێ لەق بکەن، بەڵکو هەر نەیشیانتوانی کەمترین وەسوەسە و گومان لە دڵیاندا دروست بکەن.

بەڵام ئێوە، بیروباوەڕی جیهانی ئیسلام پشتی ئیمانەکەتان دەگرێت و یاریدەتان دەدات. سەرەڕای ئەوەی کە ئێوە بە چاوی "ژیری" کەسێتیی مەعنەویی ئەو پێغەمبەرە بەڕێزە = صلى الله عليه وسلم = دەبینن، کە بە نووری ئیسلام و حەقیقەتەکانی قورئان ڕوون بووەتەوە. ئەو کەسێتییەی کە بەهۆی هەزار موعجیزەی بێ گومانی خۆی، بووە بە کەسێتییەکی بە سام و هەیبەت و شکۆدار. جا ئێوە دوای هەموو ئەمانە ئیمانتان بەم پێغەمبەرە هێناوە، هەرچەندەش ڕووی ڕووناك و کەسێتیی مرۆڤانەی ئەوتان بە چاو نەدیوە، کە لە جێی تۆوی درەختی تووبای نبووەتدایە.

ئایا ئەم ئیمانەی ئێوە لەگەڵ ئەو ئیمانە مەزنەی ئەواندا بەراورد دەکرێت؟

ئەم ئیمانەی ئێوە بە تەنها قسە و وەسوەسەیەك کە فەیلەسووفێکی ماددیی ئەوروپایی فڕێی بدات، یەکسەر دەکەوێتە داوی گومانەوە! جا ئەمە لە کوێ و ئەو ئیمانەی ئەوانیش لە کوێ کە وەك چیایەکی سەختی دامەزراوی بڵندی ئەوتۆ وایە لە بەردەم ئەو گەردەلوولانەی هەموو ئەهلی کوفر و ئیلحاد و جوولەکە و گاور و فەیلەسووفەکانی ئەهلی کوفری ئەوسا هەڵیاندەکرد و دەیانورووژاند، نەجووڵا و هەرگیز جێی پێ لەق نەبوو؟

ئەی ئەو کەسەی کە ئەم لافە لێ دەدات!

ئیمانی لاوازی تۆ، کە جاری وا هەیە ناتوانێت بە تەواوی فەرزەکان بەجێ‌بهێنێت، لە کوێ لەگەڵ ئیمان و تەقوای گەورە و چاکەکاری‌یەکانی ئەواندا بەراورد دەکرێت کە گەیشتووەتە پلەی "ئیحسان"؟

ئەو ڕیوایەتەش کە لە هەندێ حەدیثی پیرۆزدا بەم واتایە هاتووە دەفەرموێت: "ئەوانەی نەیاندیوم و ئیمانیان پێ‌هێناوم، لە ئێوە چاکترن"[7]، سەبارەت بە فەزائیلی تایبەتی و لە بارەی هەندێ کەسەوەیە. ئەم باسەی ئێمەش لە بارەی فەزائیلی گشتی‌یەوەیە و سەبارەت بەو شتانە دەدوێت کە دەگەڕێنەوە بۆ زۆربەی خەڵکی.

پرسیاری دووهەم:

دەڵێن: ئەولیا و پیاوچاك و خاوەن کەماڵەکان، بەپێی ناوەڕۆکی فەرموودەی: "حب الدنيا رأس كل خطيئة"[8] وازیان لە دنیا و هەرچی‌یەکی تێدایە هێناوە. بەڵام هاوەڵە بەڕێزەکان ڕوویان لە دنیا بووە و دەستیان تێکەڵی کاروبارەکانی کردووە و وازیان لێ‌نەهێناوە. تەنانەت هەندێکیان لە ئەهلی شارستانێتی زیاتر پێداویستی‌یەکانی دنیایان بەکارهێناوە. ئیتر چۆن دەڵێیت: بچووکترین هاوەڵی وەك ئەوانە، وەك گەورەترین وەلی وایە؟

وەڵام:

لە "هەڵوێستی دووهەم و سێهەمی وتەی سی‌ودووهەم"دا بە شێوەکی بێ‌گومان چەسپاندوومانە کە: دنیا سێ ڕووی هەیە (ڕوویەکیان ڕووەو ناوە جوانەکانی خوای گەورەیە و، یەکێکی تریان کێڵگەی ئاخیرەتە و، سێهەمیان ڕووەو ئارەزوو و داخوازی‌یەکانی نەفس دەڕوانێت).. جا دەربڕینی خۆشەویستی بۆ ئەو دوو ڕووەی کە بەرەو ناوە جوانەکان و، قیامەت دەڕوانن، لە خواپەرستیی مرۆڤ کەم ناکاتەوە. بەڵکو هۆی کەماڵی مرۆڤە و مایەی بەرزیی ئیمانەکەیەتی. چونکە مرۆڤ تاکو لە خۆشەویستیی ئەو دوو ڕووەدا زیاتر خۆی ماندوو بکات، پەرستنی پتر و خواناسیی زیاتری دەستدەکەوێت.

ئا لێرەوەیە کە دنیای هاوەڵە بەڕێزەکان ڕووەو ئەو دوو ڕووەی دنیا بووە و، بەم پێیە دنیایان بە کێڵگەی قیامەت داناوە و چاکەیان تێدا چاندووە و، درووێنەی بەروبوومی پێ گەیشتوو و پاداشتی گەورە و زۆریان بۆ ئەو دنیایان لێ کردووە. هەروەها دنیا و هەموو شتێکی ناو دنیایان وەك ئاوێنەیەك داناوە کە ڕووناکیی درەوشانەوەکانی ناوە جوانەکانی خوای گەورەیان تێدا بەدی کردووە. ئەوان بەم جۆرە سەیری دنیایان دەکرد و بە وردی سەرنجیان لێ دەدا و بەوپەڕی شەوق و تاسەوە بیریان لە هەموو لایەنێکی دەکردەوە. بەم کارەش زیاتر لە خوای گەورەوە نزیك دەبوونەوە.. لە هەمان کاتدا وازیان لە ڕووی سێهەمی دنیا هێنا، کە ئەو ڕووە چەپەڵ و لەناوچووەیەتی ڕووەو ئارەزووەکانی مرۆڤ دەڕوانێت.

پرسیاری سێهەم:

تەریقەتە سۆفی‌یەکان ڕێگای گەیشتنن بە حەقیقەتەکان. بەناوبانگ‌تر و بەرزترینیان تەریقەتی نەقشبەندی‌یە، کە بە جادەی هەرە گەورە دادەنرێت. هەندێ لە ئەقتابەکانیشی دەستوورەکانی ئەم تەریقەتەیان بەم جۆرە کورت کردووەتەوە کە فەرموویانە:

در طریق نقشبندی لازم آمد چار ترك

ترك دنیا، ترك عقبی، ترك هستی، ترك ترك

واتە: لە تەریقەتی نەقشبەندی‌دا مرۆڤ دەبێ تەرکی چوار شت بکات: "تەرکی دنیا". واتە دنیا نەکات بە ئامانج و مەبەست. دووهەم: "تەرکی ئاخیرەت بە حسابی نەفس" واتە: مەبەستی دەستکەوتنی ئاخیرەتیش نەبێت، بۆ هێنانەدیی خواستەکانی نەفسی. هەروەها "تەرکی نەفس" بەوەی کە نەفس لە بیر ببرێتەوە. پاشان "تەرکی تەرك" واتە: هەر بیر لەم تەرك‌کردنەش نەکاتەوە، بۆ ئەوەی دووچاری خۆ بەگەورەزانین و لەخۆباییبوون نەبێت!

خۆ ئەوەتا گەیشتن بە ناسینی ڕاستەقینەی خوا و کەمالاتی ڕاستەقینەی مرۆڤانە، تەنها بە تەرك‌کردن و وازهێنان لە غەیری خوا دەبێت.. ئایا ئەمە وا نی‌یە؟

وەڵام:

ئەگەر مرۆڤ تەنها (دڵ) بوایە و هیچی تری نەبوایە، ئەوا پێویستی دەکرد وازی لە غەیری خوا، تەنانەت لە سیفەت و ناوەکانیشی بهێنایە و (دڵ)ی تەنها پەیوەستی زاتی خوای گەورە بکردایە. بەڵام خۆ مرۆڤ لەطائیفی (دڵ)ئاسای زۆری هەیە، وەکو عەقڵ و، ڕۆح و، سیڕڕ. هەریەك لەم لەطائیفانەش کار و فەرمانبەری‌یەکی تایبەتیی پێسپێرراوە کە دەبێ ئەنجامی بدات.

مرۆڤی کامڵ ئەو کەسەیە کە بە وێنەی هاوەڵە بەڕێزەکان سەرجەمی ئەو لەطائیفانە ڕووەو ئامانجە سەرەکی‌یەکانیان، کە بریتی‌یە لە خواپەرستی، ئاراستە بکات. بەم جۆرە، (دڵ) وەکو پێشەوایەك وایە سەرکردەیی ئەو لەطائیفانەی لە ئەستۆدایە و، هەریەکەیان لە ڕێگای بەندایەتیی تایبەتیی خۆیەوە ڕووەو حەقیقەت ئاراستە و بەڕێ دەکات. ئەو کاتە دڵ سەرپەرشتی و پێشەوایی لەطائیفەکان دەکات و، سەرباز لە مەشقدا چۆنە، بەو شێوەیە لە مەیدانێکی بەریندا دەیانخاتە کار و بەڕێیان دەکات. وەك ئەو حاڵەتەی کە هاوەڵە بەڕێزەکانی لەسەر بووە.

دەنا وازهێنانی (دڵ) لە سەربازەکانی و، هەوڵدان بۆ ڕزگارکردنی تەنها خۆی، کارێکە مایەی شانازی نی‌یە، بەڵکو تەنها ئەنجامی ناچاری‌یە!

پرسیاری چوارەم:

لافی (چاکتری) بەرامبەر بە هاوەڵەکان لە کوێوە پەیدا دەبێت؟ ئەوانە کێن ئەم لافلێدانە دەورووژێنن؟ بۆچی لەم سەردەمەی ئێستاماندا ئەم چەشنە مەسەلانە دەهەژێنرێن؟ لە کوێ لافی گەیشتن بە پلەی موجتەهیدە پایەبەرزەکان سەرهەڵدەدات؟

وەڵام:

ئەوانەی کە ئەم جۆرە مەسەلانە دەڵێن، دوو بەشن. بەشێکیان: هەندێ فەرموودەی پیرۆزیان دی و بڵاویان کردەوە، بەو نیازەی کە شەوقی خاوەن تەقوا و چاکەکارانی ئەم سەردەمە هانبدەن و بەرەو ئایین پاڵیان پێوە بنێن. ئەم جۆرە کەسانە خاوەنی ئایین و زانیاریو ئیخلاسن. سەبارەت بەوان هیچ تەعلیقێکمان نی‌یە و، ئەوانە کەمن و بە زوویی بێدار دەبنەوە.

بەڵام بەشەکەی تریان: چەند کەسێکی زۆر لەخۆباییین و تابلێی لە خۆیان ڕازین، دەیانەوێت بە ناوی لافلێدانی ئەوەی کە گوایا لە ئاستی موجتەهیدە گەورەکاندان، خۆدارنینیان لە مەزهەبە فیقهی‌یەکان ئاشکرا بکەن! تەنانەت دەیانەوێت ئیلحادەکەیان و داماڵینی ئایین لە ئەستۆی خۆیان لە ڕێی ئەو لافلێدانەوە بەڕێ‌بکەن، کە گوایا لە ئاستی هاوەڵە بەڕێزەکاندان.. جا ئەو گومڕایانە:

یەکەم: کەوتوونەتە هەڵدێری ڕووەو کەندەلان و شیوی هەرزەیی(سفاهة)یەوە! بە ڕادەیەك کە وایان لێ‌هاتووە لەگەڵ هەرزەییدا ڕاهاتوون و ناتوانن وازی لێ‌بهێنن و داواکاری‌یەکانی شەرع ئەنجام بدەن کە لە هەرزەیی دووریان دەخاتەوە. دەبینیت هی وایان هەیە بەهانە بۆ خۆی بەوە دەهێنێتەوە کە دەڵێت: (ئەم مەسەلانە چەند مەسەلەیەکی ئیجتیهادین و، مەزهەبە فیقهی‌یەکان لەم چەشنە مەسەلانەدا لەناو خۆیاندا جیاجیان، ئەوان پیاو بوون ئیجتیهادیان کردووە و، ئێمەش وەك ئەوان پیاوین دەتوانین ئیجتیهاد بکەین. لەوانەیە وەك چۆن ئێمە دەکەوینە هەڵەوە، ئەوانیش بکەونە هەڵەوە. لەبەر ئەوە، عیبادەتەکانمان بەو شێوەیەی خۆمان بە دڵمانە ئەنجامیان دەدەین. واتە: خۆمان بە ناچار نازانین کە شوێنی ئەوان بکەوین)!!

ئەو داماوانە، بەم فێڵەی شەیتان، مەزهەبەکان لە ئەستۆی خۆیان دادەماڵن، کە فێڵێکی تابلێی لاواز و بەهانەیەکی تابلێی بێ‌بایەخە. وەك لە پەیامی ئیجتیهاددا چەسپاندوومانە.

دووهەم: ئەوانە کاتێ کە بۆیان دەرکەوت فێڵەکەیان لە سنووری دەمدرێژی‌کردندا بەرامبەر بە موجتەهیدە گەورەکان تەواو نابێت، دەستیان کرد بە دەمدرێژی بۆ سەر هاوەڵە بەڕێزەکانیش، خوایان لێ ڕازی بێت. چونکە بۆیان دەرکەوت کە موجتەهیدەکان تەنها کاروباری (نەزەرییاتی ئایینی)یان لە ئەستۆدایە. کەچی ئەمان دەیانەوێت (زەرووررییاتی ئایینی) بڕووخێنن و بە یەکجاری بیگۆڕن! لەبەر ئەوە ئەگەر بڵێن: (ئێمە لە موجتەهیدەکان مەزنترین)، کارەکەیان تەواو نابێت. چونکە مەیدانی کاروباری موجتەهیدەکان سەیرکردن و ڕوانینە لە مەسەلە فەرعی‌یەکان، نەك "دەقە شەرعی‌یەکان". لەبەر ئەوە، دەبینیت

ئەوان دوای ئەوەی لە مەزهەبەکان خۆیان دادەماڵن، دەستدەکەن بە دەمدرێژی بۆ سەر هاوەڵە بەرێزەکان، کە هەڵگری "زەرووریياتی ئاینن"!

بەڵام ئەوانە خەیاڵیان خاوە! چونکە نەك هەر ئەم چەشنە ئاژەڵانەی کە لە سەر شێوەی مرۆڤن، بەڵکو مرۆڤی ڕاستەقینەش، تەنانەت مرۆڤە ڕاستەقینە کاملەکانیش، کە گەورە پیاوانی ئەولیا و پیاوچاکانن، هەرگیز ناتوانن لافی هاوچەشنیی بچووکترین هاوەڵی بەرێز لێبدەن. وەك لە پەیامی ئیجتیهاددا چەسپاندمان.

اللهم صل وسلم على رسولك الذي قال: "لاتسبُّوا أصحابي لاتسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أن أحدكم أنفق مثل أُحدٍ ذهبا ما أدركَ مُدَّ أحدِهم ولانصيفه"[9].

(سُبْحَانَكَ لا عِلْمَ لَنَا اِلاّ مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ).

---

[1] بەرێز "خولووصی یەحیا گیل" کە یەکێکە لە قوتابییە دێرینەکانی مامۆستا نوورسی، دەگێڕێتەوە و دەڵێت :

(لە ساڵی ١٩١٦دا لە جەبهەی قەفقاس بووم، ئەفسەرێکی ئیحتیاتی کەرکووکیمان لەگەڵدا بوو، زاوای شێخ ڕەزای تاڵەبانی بوو. ئەم پارچەیەم لەو وەرگرت کە لە ژوورەکەی شێخ ڕەزا لە تەکیەی تاڵەبانیی کەرکووك هەڵواسرابوو:

یا رسول الله چه باشد چون سگ أصحاب کهف..... هتاد

پاشان کە ناسراویم لەگەڵ مامۆستا نوورسیدا پەیدا کرد، ئەم پارچەیەم بۆ ناردو، لە داوێنییەوە تکام لێکردبوو کە لە نێوان قوتابییانی نووردا بە(قطمير)، کە ناوی سەگەکەی ئەسحابولکەهفە، قبووڵم بکات.

مامۆستایش لە وەڵامدا بۆی نووسیم: لە خوا داواکارین کە یەکێك بیت لە پێشکەوتووانی ئەسحابولکەهف.. وشەی (قطمير) لە نامەکەتدا لا ببە، وا ئێمە لامان برد. بڕوانە: "Son Şahitler. N. Şahiner. 1/38"

(وەرگێڕ)

[2] خوای گەورە دەفەرموێ: (**ونَحن أقربُ اليه من حبل الوَريد**)(ق: ١٦). (وەرگێڕ)

[3] مامۆستا نوورسی لەم بارەیەوە لە کتێبی "المثنوي العربي النوري" ص٣٧٨دا دەفەرموێت:

بزانە! دەروون(النفس) شتێکی سەیرە و گەنجینەی چەندین ئامێری لەژمارەبەدەرو، تەرازووی بێسنوورە بۆ هەستکردن بە درەوشانەوەکانی ناوە جوانەکانی خواوەند، ئەمە ئەگەر پاکژ(تزكية) بکرێت.. هەر ئەم دەروونە، ئەشکەوتی چەندین دووپشك و مار و مێرووە، ئەگەر لایەنی سەرپێچیکردن و ستەم بگرێت. جا باشتر وایە (والله اعلم) ئەم دەروونە بمێنێتەوە نەك لەناو ببرێت. چونکە مانەوەی لەگەڵ پاکژکردندا = وەك ئەوەی هاوەڵانی بەرێزی لەسەر بووە = لەگەڵ نهێنیی حیکمەتدا گونجاوترە تاکو مراندنی بە تەواوی = وەك ئەوەی کە زۆربەی ئەولیاکانی لەسەرە. بەڵێ، برسێتییەکی زۆرو، پێویستییەکی گەورەو، چێژێکی سەیر لە کرۆك و بناغەی دەرووندا هەیە، جا ئەگەر ڕەوتی هەڵسوکەوتەکانی بەرەو ئاراستەیەکی تر بگۆڕرێت، ئەوا ڕژدییە خراپەکەی دەبێت بە تاسەیەکی تێرنەبوو، لەخۆبایی‌بوونە شوومەکەیشی دەبێت بەهۆی ڕزگاربوون لە هەموو جۆرەکانی شیرك و، خۆشەویستییە

توندوتیژەکەیشی بۆ خۆی دەبێت بە خۆشەویستی‌یەکی زاتی بۆ پەروەردخاری خۆی... هەروەها بەم جۆرە، تاکو هەموو خراپکاری‌یەکانی دەبن بە چاکەکاری. (وەرخێڕ هێناویەتی)

[4] فەرمووده لەم بارەیەوە زۆرە، وا چەند دانەیەك دەهێنین و، بۆ زیاتریش بڕوانە: (رياض الصالحين) كتاب الجهاد:

"رباط يوم في سبيل الله خير من الدنيا وما عليها..." متفق عليه عن سهل بن سعد.

"رباط يوم وليلة خير من صيام شهر وقيامه، وان مات فيه اجرى عليه عمله الذي كان يعمل وأجرى عليه رزقه وأمن الفتان" رواه مسلم عن سلمان.

"رباط يوم في سبيل الله خير من ألف يوم فيما سواه من المنازل" رواه الترمذي وقال حسن صحيح.

"عينان لاتمسهما النار: عين بكت من خشية الله، وعين باتت تحرس في سبيل الله" رواه الترمذي وقال حديث حسن. (وەرخێڕ)

[5] رواه البيهقي واسنده الدَيلمي عن ابن عباس بلفظ: "اصحابي بمنزلة النجوم في السماء.." بڕوانە: "كشف الخفاء"ی "عەجلوونی" ج١/ص١٣٢.

واورده الحافظ ابن حجر في المطالب برقم ٤١٩٣ وقال: اسناده ضعيف. قال المحقق: قال البوصيري: رواه ابن ابي عمر بسند ضعيف لضعف يزيد الرقاش والراوي عنه. واورده بغير الالفاظ السابقة ايضا برقم ٤١٩٤ وقال الحافظ: ضعيف جدا. قال المحقق: "حمزة الجزري ضعيف جدا". وسكت عليه البوصيري.

وفي صحيح مسلم ٢٥٣١ عن ابي بريدة عن ابيه: أن النبي = صلى الله عليه وسلم = قال: "النجوم أمنة للسماء، فاذا ذهبت النجوم أتى السماء ما توعد. وانا أمنة لاصحابي، فاذا ذهبت أتى أصحابي ما يوعدون. واصحابي أمنة لأمتي فاذا ذهب اصحابي أتى أمتي ما يوعدون". (وەرخێڕ = لە چاپە عەرەبی‌یەکەوە هێناویەتی)

[6] حديث: "خير الناس قرني ثم الذين يلونهم، ثم الذين يلونهم" متفق عليه عن ابن مسعود رضي الله عنه مرفوعاً.

[7] لەوانەیە مەبەست ئەم فەرموودەیە بێت: "وددت أني قد رأيت إخواننا، قالوا: يا رسول الله ألسنا اخوانك؟ قال: بل انتم اصحابي، واخواني الذين لم يأتوا بعد.."الخ رواه مسلم والنسائي واحمد وابن ماجه والامام مالك، كلهم عن ابي هريرة رضي الله عنه.

[8] رواه البيهقي في شعب الايمان مرسلا ورمز السيوطي لضعفه. انظر تفصيل ذلك في كشف الخفاء (ت١٠٩٩). وردت احاديث في ذم الدنيا. منها "الدنيا ملعونة ملعون مافيها الاّ ما ابتغي به وجه الله" رواه الطبراني باسناد لابأس به. وصححه محقق (الترغيب والترهيب ٦/١).

[9] رواه البخاري ومسلم وابو داود والترمذي والنسائي وابن ماجة بالفاظ متقاربة.

واتە: جوێن بە هاوەڵەکانم مەدەن، جوێن بە هاوەڵەکانم مەدەن، بەو خوایەی‌ خیانی منی بە دەستە ئەگەر هەر یەکێك لە ئێوە بە ئەندازەی چیای ئوحود زێڕ لە رێی خوادا ببەخشێت هێشتا پاداشتەکەی نایاتە پاداشتی مشتێك یان نیو مشت بەخشینی ئەوان. (وەرخێڕ)